Szlak Książąt Mazowieckich

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

Mazowsze. serce Polski

MAZOWIECKA REGIONALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA

Wydawca: Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna
ul. Nowy Świat 27/2, 00-029 Warszawa, www.mrot.pl
tel.: 22 877 20 10, fax: 22 877 22 70

Autorzy przewodnika: Daniel Sukniewicz, Piotr Marczak

Koordynacja: Renata Konewecka

Współpraca: Adam Jasiński

Konsultacja naukowa: dr Szymon Drej, Muzeum Bitwy pod Grunwaldem

Konsultacja redakcyjna: Magdalena Walusiak

Zdjęcia: Paweł Fabijański, Krystyna Falkowska, Daniel Sukniewicz, Europejskie Centrum Artystyczne im. Fryderyka Chopina w Sannikach, Euro Pilot Sp. z o.o., Foto Studio S.Wiraszka, Hotel Zamek*** Dom Polonii w Pułtusku, manorhouse.pl, Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, Muzeum Diecezjalne w Siedlcach, Polska Organizacja Turystyczna, Urząd Miasta Ostrów Mazowiecka, Urząd Miasta Płocka

Rysunki: Wojciech Wółkowski, Grzegorz Bakera (rekonstrukcja zamku w Ciechanowie)

Opracowanie i redakcja: Euro Pilot Sp. z o.o.
ul. Konarskiego 3, 01-355 Warszawa
www.europilot.com.pl

Partnerzy projektu: Samorząd Województwa Mazowieckiego, Mazowieckie Forum Oddziałów Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Zielonkowskie Forum Samorządowe, Fundacja Dziedzictwo Nadbużańskie

Warszawa, 2023

Egzemplarz bezpłatny. Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana bez pisemnej zgody Wydawcy.

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Mazowsze. serce Polski

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt „Szlaki turystyczne dziedzictwa kulturalnego Mazowsza" współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013, Działanie 6.2 Turystyka

Szlak Książąt Mazowieckich

Dziedzictwo Mazowsza

MAZOWSZE. Dziś – serce Polski, w okresie kształtowania się Rzeczpospolitej przez ponad trzy stulecia – odrębne państwo. W centrum regionu tętni wielkomiejskim rytmem Warszawa, wokół której rozciąga się kraina wciąż nie do końca odkryta. Na turystów czekają tajemnicze zamki i szlacheckie dwory, zabytkowe świątynie i urokliwe miasteczka, pola dawnych bitew i krajobrazy, których różnorodność od lat przyciąga filmowców. Cały ten świat to olbrzymi skarbiec historyczny, kulturowy i przyrodniczy. Wystarczy stanąć u jego granic i wypowiedzieć zaklęcie: Mazowsze, otwórz się. A później wejść i podążyć wybranym szlakiem.

Oto **SZLAK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH** – podróż do czasów średniowiecza, kiedy Mazowsze zyskało świetność dzięki władcom mądrym i ambitnym. Protoplastą linii mazowieckich Piastów był Konrad Mazowiecki. Historia zapoczątkowanej przez niego dynastii to opowieść o trzech wiekach budowania cywilizacji na niemal dziewiczych terenach. Książęta założyli ponad sto miast, budowali zamki i fundowali kościoły, których styl – zwany gotykiem mazowieckim – na stałe wszedł do historii sztuki. Dzieje władców Mazowsza to także wstrząsające historie rodzinne (jedna z nich zainspirowała Szekspira!) oraz legendy o skarbach templariuszy i... niezwykłym wynalazku, który przyczynił się do zwycięstwa armii polsko-litewskiej wspieranej przez oddziały mazowieckie pod Grunwaldem.

Szlak Książąt Mazowieckich jest jedną z kilku niezwykłych tras, dzięki którym można naprawdę odkryć Mazowsze. Warto poznać pozostałe. Szlak Chopinowski wiedzie śladami jednego z najwybitniejszych kompozytorów świata, który na Mazowszu spędził połowę swojego życia. Szlak Bitwy Warszawskiej 1920 to podróż w czasie i przestrzeni udowadniająca, że batalia sprzed ponad stulecia uważana jest za jedną z najważniejszych w historii Europy. Mazowsze na filmowo to z kolei wspaniała wyprawa śladami polskiego kina, aktorów i wybitnych reżyserów.

Więcej informacji o szlakach można znaleźć na stronie internetowej
www.mazowsze.travel

WYWERNA – SYMBOL
KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH

Dwunogi smok zwany wywerną od 1329 r. do upadku Księstwa Mazowieckiego w 1526 r. widniał na książęcych pieczęciach i sztandarach. Mazowsze, poza przepojoną mitami arturiańskimi Anglią, było wyjątkowym miejscem w Europie, gdzie smok stał się symbolem władzy, podczas gdy w całym świecie chrześcijańskim był symbolem zła. Czy wywerna mogła przybyć na Mazowsze właśnie z Wysp Brytyjskich? Jest prawdopodobne, że taki herb przywiózł Magnus – syn poległego podczas bitwy pod Hastings w 1066 r. króla Anglii Harolda. Przypuszczalnie to jego grób został odkryty w Czersku koło ruin kościoła świętych Piotra i Pawła.

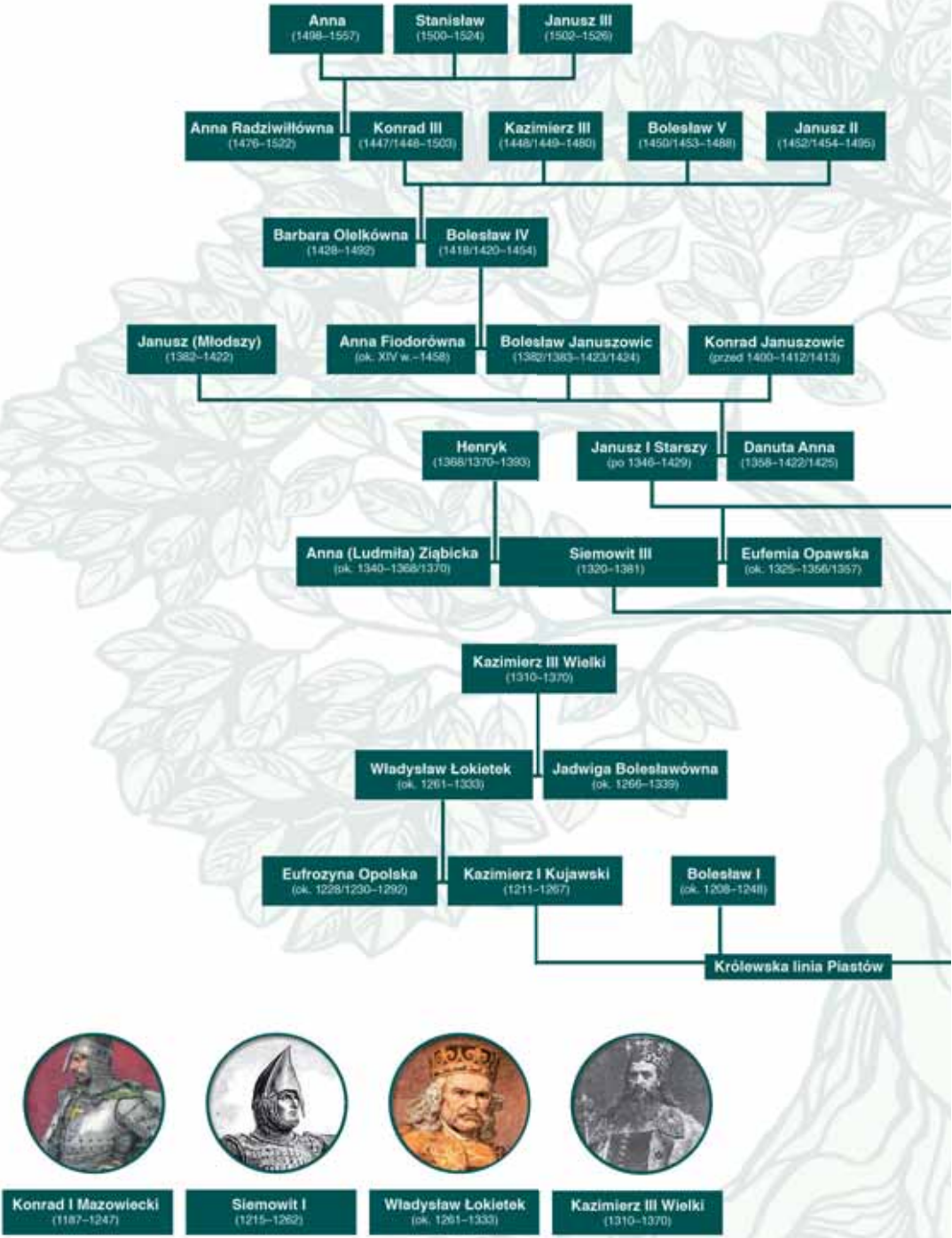
Anna (1498–1557)
Stanisław (1500–1524)
Janusz III (1502–1526)
Anna Radziwiłłówna (1476–1522)
Konrad III (1447/1448–1503)
Kazimierz III (1448/1449–1480)
Bolesław V (1450/1453–1488)
Janusz II (1452/1454–1495)
Barbara Olelkówna (1428–1492)
Bolesław IV (1418/1420–1454)
Janusz (Młodszy) (1382–1422)
Anna Fiodorówna (ok. XIV w.–1458)
Bolesław Januszowic (1382/1383–1423/1424)
Konrad Januszowic (przed 1400–1412/1413)
Henryk (1368/1370–1393)
Janusz I Starszy (po 1346–1429)
Danuta Anna (1358–1422/1425)
Anna (Ludmiła) Ziąbicka (ok. 1340–1368/1370)
Siemowit III (1320–1381)
Eufemia Opawska (ok. 1325–1356/1357)
Kazimierz III Wielki (1310–1370)
Władysław Łokietek (ok. 1261–1333)
Jadwiga Bolesławówna (ok. 1266–1339)
Eufrozyna Opolska (ok. 1228/1230–1292)
Kazimierz I Kujawski (1211–1267)
Bolesław I (ok. 1208–1248)
Królewska linia Piastów
Konrad I Mazowiecki (1187–1247)
Siemowit I (1215–1262)
Władysław Łokietek (ok. 1261–1333)
Kazimierz III Wielki (1310–1370)

Główna linia władców Mazowsza

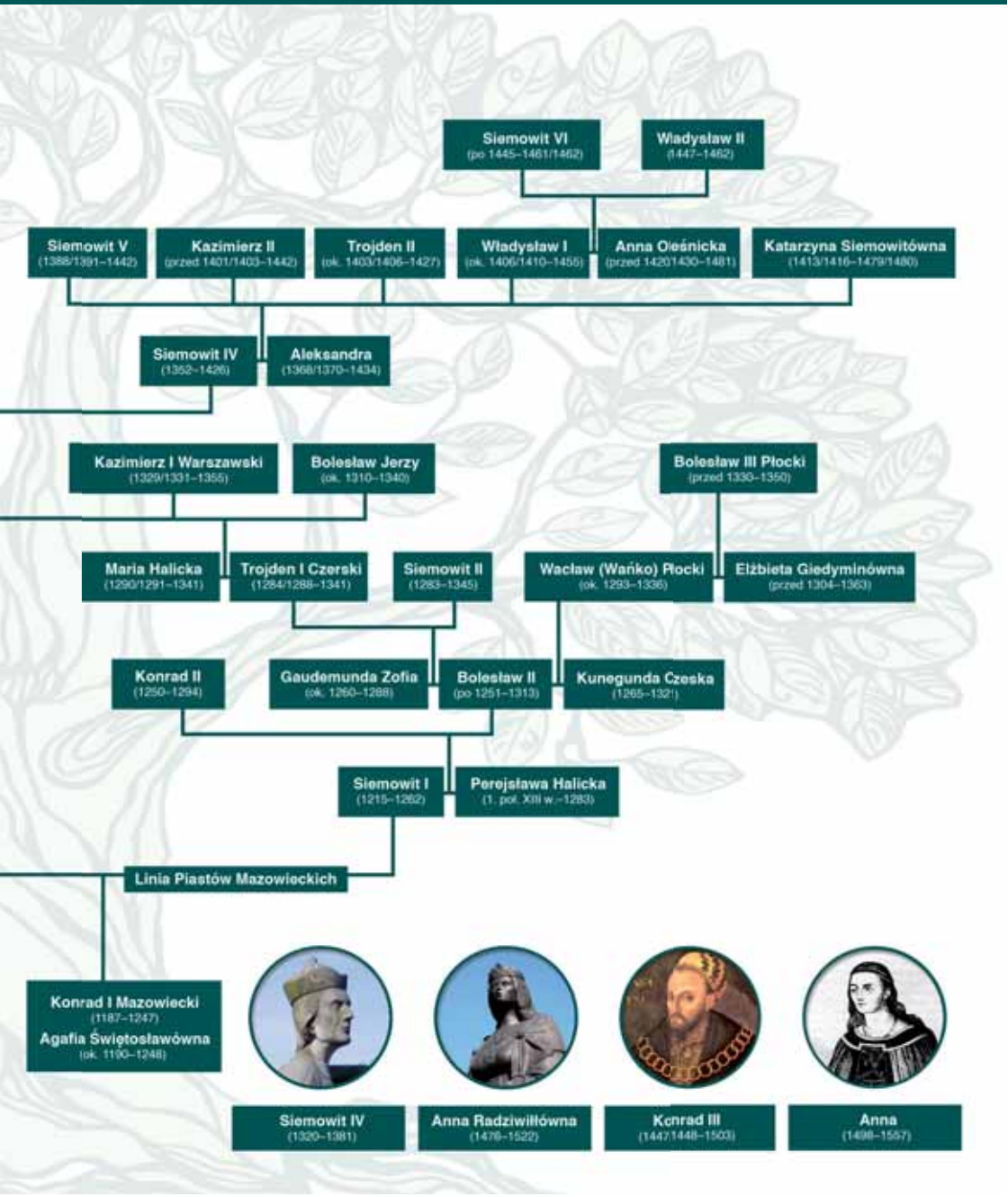

300 lat niezależnego Mazowsza
kalendarium

Rok 1138

Książę Bolesław Krzywousty umiera w Sochaczewie. Zostawia testament, w którym – jak pisał Gall Anonim – *dla zapobieżenia domowym wojnom, zwadom i rozterkom, mogącym po jego zgonie wybuchnąć, królestwo Polskie, którego dotąd sam jeden księciem był i monarchą, między czterech synów swoich podzielił*. Zwierzchnią władzę wraz z tronem królewskim na Wawelu przekazał najstarszemu z nich. Z jednej z dzielnic, na które została podzielona Polska, po latach wyłoni się niezależne Księstwo Mazowieckie.

Około 1200 roku

Wnuk Bolesława Krzywoustego – Konrad Mazowiecki (1187/1188–1247) – staje się samodzielnym księciem Mazowsza i Kujaw. Dzielnicami, spadkiem po ojcu Kazimierzu Sprawiedliwym, dzieli się z bratem Leszkiem Białym.

Rok 1228

Na Mazowsze przybywają pierwsi Krzyżacy – w pierwszym roku tylko... dwaj. Konrad Mazowiecki przymuszony trudną sytuacją na północnej granicy, utraciwszy praktycznie ziemię chełmińską na rzecz Prusów, zawiera umowę z Hermanem von Salza – wielkim mistrzem zakonu Najświętszej Maryi Panny. Krzyżacy w zamian za rozwiązanie problemu pruskiego dostają od Konrada Mazowieckiego ziemię chełmińską. Zakon umiejętnie radzi sobie z Prusami. Ich ostatni bastion pada w 1283 r. – pół wieku po rozpoczęciu podboju.

Rok 1247

Mazowsze po śmierci Konrada Mazowieckiego zostaje podzielone między dwóch jego synów: Bolesława I i Siemowita I. Rok później, po śmierci Bolesława, całość ziem obejmuje Siemowit I. Sprawuje rządy do 1262 r., gdy ginie podczas najazdu litewsko-rusińskiego zapewne z rąk swego… szwagra. Synowie Siemowita: Konrad II i Bolesław II dzielą Mazowsze na pół. Pierwszy rządzi na wschodnim Mazowszu ze stolicą w Czersku, drugi w części zachodniej ze stolicą w Płocku, by po bezdzietnej śmierci brata na 19 lat objąć w posiadanie całe księstwo.

Rok 1313

Umiera książę Bolesław II. Na łożu śmierci dzieli Mazowsze między trzech synów: Siemowita II, Trojdena oraz Wacława Płockiego. Od tej pory Księstwo będzie podzielone na dzielnice i częściowo zależne lennie od władców Czech, potem zaś od króla Polski przez prawie 60 lat. Do jego zjednoczenia i niezależności doprowadzi dopiero syn Trojdena – książę Siemowit III – uznany za najwybitniejszego z mazowieckich władców.

Rok 1454

Na polowaniu ginie książę Bolesław IV – wnuk księcia Janusza. Pozostawia na rządzonym przez siebie wschodnim Mazowszu nieletnich synów. Gdy rok później umiera jego kuzyn Władysław I, który sprawował rządy na zachodnim Mazowszu i także pozostawił małoletnich potomków, Księstwo Mazowieckie nie ma żadnego pełnoletniego następcy tronu.

Rok 1462

Wygasa płocka linia książąt mazowieckich sprawująca władzę na zachodnim Mazowszu. W ciągu kilku miesięcy umierają bezdzietnie w młodym wieku synowie Władysława I: 16-letni Siemowit VI i jego 14-letni brat – Władysław II. Król polski Kazimierz Jagiellończyk, wykorzystując ich śmierć i przysługujące mu prawa suwerena, włącza do Polski pierwsze ziemie mazowieckie: rawską i gostynińską. Do końca XV w. kolejni władcy Polski włączają pozostałe ziemie zachodniego Mazowsza do Rzeczypospolitej.

Rok 1370

Umiera bezdzietnie król Kazimierz Wielki – ostatni przedstawiciel dynastii Piastów na polskim tronie. W wyniku umowy lennej króla oraz księcia Siemowita III Mazowsze staje się na powrót zjednoczone i niezależne. Wyrazem samodzielności Mazowsza staje się odmowa udziału księcia Siemowita III w koronacji na króla Polski Ludwika Węgierskiego. Siemowit III dzieli księstwo pomiędzy dwóch synów – Janusza, który otrzymuje wschodnie Mazowsze ze stolicą w Czersku i Siemowita IV, który otrzymuje Mazowsze zachodnie ze stolicą w Płocku. Podział ten przetrwał do czasu ostatecznego włączenia Mazowsza do Polski.

Na przełomie XIV i XV w.

Księstwo Mazowieckie osiąga apogeum swojej potęgi, a jego władcy stają się jednymi z najważniejszych graczy na arenie politycznej w tej części Europy. Siemowit IV, wykorzystując bezkrólewie po śmierci króla Ludwika Węgierskiego, próbuje zdobyć koronę Polski. Żeby zgromadzić potrzebne fundusze do walki o władzę, zastawia część Mazowsza Krzyżakom. Wschodnie Mazowsze rządzone przez księcia Janusza odgrywa ważną rolę w przygotowaniach do bitwy pod Grunwaldem.

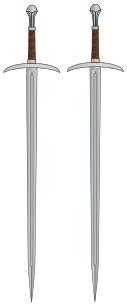

Lata 1524–1526

W ciągu dwóch lat umierają Stanisław (1524) i Janusz III (1526) – dwaj ostatni książęta mazowieccy sprawujący władzę na wschodnim Mazowszu. Ich ziemie zostają włączone do Polski. Zgon książąt do dziś wydaje się zagadkowy, niektórzy podejrzewali nawet podwójne morderstwo, które miało położyć kres Księstwu Mazowieckiemu.

1. Jazdów – dwór myśliwski książąt mazowieckich
2. Pl. Trzech Krzyży – pamiątka po średniowiecznych pustelnikach
3. Kościół św. Anny – bernardyńska świątynia
4. Zamek Królewski – siedziba książąt mazowieckich
5. Katedra św. Jana – miejsce pochówku książąt mazowieckich
6. Mury miejskie – jedne z pierwszych umocnień tego typu w Polsce
7. Dom przy Rynku nazywany kamienicą książąt mazowieckich
8. Ul. Zakroczymska – północna część Traktu Zakroczymskiego

Plac Zamkowy w Warszawie

Warszawa książąt mazowieckich

Warszawa została założona ok. 1300 r. przez księcia Bolesława II, wnuka Konrada Mazowieckiego. Najstarsza część Warszawy, obejmująca w początkach XIV w. obszar dzisiejszego Starego Miasta, była otoczona wałem, a pierwszymi murowanymi budowlami były: wieża Grodzka w miejscu zamku, wieża Bramna (tzw. wieża Żuraw) oraz dwie bramy prowadzące do miasta: Krakowska i Nowomiejska. W miejscu dzisiejszej katedry św. Jana znajdował się drewniany kościół, a na rynku dom zarządzającego grodem wójta. W 1406 r. Warszawa zastąpiła Czersk w roli stolicy wschodniego Mazowsza. W tym samym roku książęta założyli za murami miejskimi Starej Warszawy nowe miasto – Nową Warszawę. I tak jak Stara Warszawa miała w herbie syrenę (co prawda bardziej przypominała ona harpię niż piękną pannę z mieczem), tak Nowe Miasto otrzymało inny herb przedstawiający pannę z jednorożcem.

Punkty informacji turystycznej w Warszawie

- pl. Defilad 1, 00-901Warszawa www.warsawtour.pl
- pl. Konesera 2, 03-736 Warszawa www.warsawtour.pl
- pl. Zamkowy 1/13, 00-262 Warszawa http://wcit.waw.pl

OSTATNI KSIĄŻĘTA MAZOWIECCY

Na warszawskim zamku w odstępie półtora roku (1524 i 1526) zmarli bezpotomnie w młodym wieku dwaj ostatni książęta mazowieccy – Stanisław i Janusz III. Wraz z ich śmiercią wygasła dynastia książąt mazowieckich, którzy sprawowali rządy od ponad 300 lat. Śmierć obu książąt, a zwłaszcza Janusza, do dziś budzi wątpliwości. Jeszcze przed śmiercią Janusza III dwie osoby zostały skazane i w okrutny sposób stracone (przez palenie przez cztery godziny na wolnym ogniu) za próbę otrucia księcia. Podejrzewano, że podanie trucizny zleciła Katarzyna Radziejowska. Ponoć piękna wojewodzianka miała zemścić się w ten sposób na dwóch mazowieckich władcach za odrzucenie jej wdzięków. Niektórzy podejrzewali natomiast, że Radziejowska działała na zlecenie samej królowej Bony, której na rękę było wygaśnięcie mazowieckiej dynastii i włączenie Mazowsza do Polski. By rozwiać niebezpieczne pogłoski, król Zygmunt Stary powołał specjalną „komisję śledczą", która wyjaśniła sprawę podczas obrad sejmu. Lekarze po zbadaniu ciała zmarłego księcia orzekli, że *nie z ręki ludzkiej, ale w woli Pana Boga Wszechmogącego zszedł z tego świata i umarł*. Przyczynę śmierci upatrywano w słabym zdrowiu obu książąt, zapadaniu na suchoty, a także w nadmiernym opilstwie i hulaszczym trybie życia. Gdy jednak w 1953 r. archeolodzy odkryli szczątki mazowieckich władców, okazało się, że wcale nie wyglądali na słabowitych – Janusz był potężnej, muskularnej budowy, miał wypukłą klatkę piersiową i tzw. podwójną kość pacierzową.

Katedra św. Jana, sarkofag ostatnich książąt mazowieckich: Janusza III i Stanisława

1 JAZDÓW
Gdzie szwagier zabił szwagra

W okolicy dzisiejszego Zamku Ujazdowskiego stał w XIII w. dwór myśliwski książąt mazowieckich. 24 czerwca 1262 r. doszło tam do tragedii. Litwini i Rusini pod wodzą Mendoga najechali Mazowsze i wdarli się na teren grodu, w którym przebywał władający wówczas Mazowszem syn Konrada Mazowieckiego, książę Siemowit I wraz ze swoim synem Konradem II. Najeźdźcy na oczach małego Konrada zabili jego ojca, dziecko zaś wzięli w niewolę. Smaczku całej historii dodaje fakt, że Siemowita zabił zapewne rodzony brat jego żony – książę Rusi Halickiej – Szwarno.

Zamek Ujazdowski zbudowano na terenie dawnej osady Jazdów. Pamiątką po tamtym okresie jest adres rezydencji – ul. Jazdów 2. Zamek jest siedzibą Centrum Sztuki Współczesnej, https://u-jazdowski.pl

2 PLAC TRZECH KRZYŻY
Chatka trzech pustelników

Nazwa placu pochodzi zapewne od trzech legendarnych pustelników, którzy mieszkali tu, gdy w miejscu Warszawy szumiała nieprzebyta puszcza. Ponoć książę Siemowit I był świadkiem, jak kiedyś pustelnicy pomagali zwierzętom. Na pytanie księcia po co to robią, odpowiedzieli, że życie bez pomagania innym jest puste. Książę postanowił zatem pomóc świętym mężom, przysyłając im różne dary. Ściągnął tym na nich nieszczęście. Rozbójnicy, myśląc, że książę w leśnej chatce ukrywa swoje skarby, napadli na pustelników i zabili ich.

Jeden z krzyży na placu – pamiątka po założonej przez króla Augusta II Mocnego Kalwarii Ujazdowskiej

3 KOŚCIÓŁ ŚW. ANNY
Bernardyni w Warszawie

Kościół ufundowała i sprowadziła do niego z Krakowa bernardynów księżna Anna Fiodorówna – synowa księcia Janusza Starszego i matka księcia Bolesława IV. Świątynia została poświęcona w grudniu 1454 r. – kilka miesięcy po tragicznej śmierci jej syna, gdy księżna sprawowała władzę na Mazowszu w imieniu swych małoletnich wnuków. W kościele znajdował się nagrobek innej księżnej Anny – matki ostatnich książąt mazowieckich ufundowany przez jej syna Stanisława, lecz nie zachował się do dzisiaj.

Prezbiterium kościoła św. Anny do dziś zachowało gotycki wygląd

Kościół Akademicki św. Anny,
ul. Krakowskie Przedmieście 68

! Gdy Mazowsze nie było jeszcze częścią Polski, a do Warszawy częściej przybywali posłańcy książęcy z Czerska niż królewscy z Krakowa, dzisiejsze Krakowskie Przedmieście nazywało się Przedmieściem Czerskim. Było częścią najważniejszego traktu Mazowsza – Traktu Zakroczymskiego, który łączył dwa najważniejsze centra ówczesnej władzy książęcej: Czersk i Płock.

4 ZAMEK KRÓLEWSKI
Siedziba książąt mazowieckich

Najstarszą siedzibą książęcą był drewniany dwór wzniesiony w miejscu dzisiejszego zamku, pierwszą zaś budowlą murowaną – zachowana do dziś w części piwnicznej i parterowej – Wieża Grodzka. Czas panowania książąt pamiętają też piwnice gotyckie. Niestety, podobnie jak wnętrze Wieży Grodzkiej, są niedostępne dla turystów zwiedzających zamek wyznaczonymi trasami. Piwnice, w których dziś prowadzi się zajęcia muzealne dla uczniów, są częścią pałacu książęcego (*Curia Maior*) wzniesionego w pierwszych latach XV w. przez księcia Janusza Starszego. Była to prostokątna budowla ceglana, której południowo-wschodni narożnik wznosił się nad potężną skarpą. Fasadę zachodnią zdobiły płytkie, ostrołukowe wnęki zakończone ornamentem.

Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum.
Rezydencja Królów i Rzeczypospolitej.
Plac Zamkowy 4
www.zamek-krolewski.pl

Wieża Grodzka – najstarsza murowana budowla Zamku Królewskiego

Podczas odbudowy zamku w latach 1971–1974 elewacja od strony Dziedzińca Wielkiego została odtworzona w postaci najbardziej zbliżonej do oryginalnej gotyckiej fasady Dworu Wielkiego. Na zamku znajdowały się jeszcze inne budynki: *Curia Minor*, gdzie mieszkały księżne mazowieckie oraz *Palatium*, gdzie mieściła się kancelaria księcia. W sierpniu 1526 r., po śmierci ostatnich książąt mazowieckich, gdy do Warszawy przybył król Zygmunt I Stary, zamek warszawski zaczęto nazywać Zamkiem Królewskim.

Odtworzona elewacja dawnego dworu księcia Janusza widoczna od strony dziedzińca Zamku Królewskiego

5 KATEDRA ŚW. JANA
Nekropoliawładców wschodniego Mazowsza

Katedrę wzniesiono w drugiej połowie XIV w. w miejscu drewnianego kościoła grodowego. W jej podziemiach znajdują się groby księcia Janusza i jego wnuka Bolesława IV. Z kolei w nawie bocznej zachował się jedyny oryginalny nagrobek książąt mazowieckich – sarkofag księcia Stanisława i Janusza III wystawiony przez ich siostrę Annę (zdjęcie na s. 8). Po śmierci braci, kiedy została ostatnim potomkiem rodu Piastów mazowieckich, musiała skorzystać ze wsparcia finansowego króla Polski Zygmunta Starego. Skarb księstwa świecił pustkami, a jej bracia spieniężyli przed śmiercią nawet siostrzane klejnoty...

Bazylika Archikatedralna w Warszawie pw. Męczeństwa św. Jana Chrzciciela, ul. Świętojańska 8

Przy wejściu do sąsiadującego z katedrą św. Jana kościoła Jezuitów stoi rzeźba niedźwiedzia. Ponoć to jeden z książąt, zwany ze względu na swą posturę Niedźwiedziem, który skamieniał w tej postaci, gdy zobaczył, jak wybranka jego serca wychodzi za mąż za kogoś innego.

Elewacja katedry tylko przypomina gotycką – pod cegłami jest betonowa konstrukcja

6 MURY MIEJSKIE
Twierdza Warszawa

Aby podnieść obronność miasta, w połowie XIV w. przystąpiono do wymiany miejskich wałów ziemnych na ceglane mury. Kolejny etap budowy murów miejskich przypadł na lata panowania księcia Janusza I Starszego. Wznoszone etapami mury zamknęły swym obwodem obszar miasta o powierzchni ponad 8,5 ha. Ich pełna długość wynosiła (wzdłuż ulic Podwale, Mostowej i skarpy wiślanej) ok. 1200 m. Tylko trzy miasta na Mazowszu były otoczone murami: Warszawa, Płock i Pułtusk.

7 KAMIENICA KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH

Pogańskie zwyczaje w centrum Warszawy

Dom stojący na rogu Rynku Starego Miasta i ul. Wąski Dunaj jest nazywany kamienicą książąt mazowieckich. Z jego powstaniem związana jest legenda. Ponoć podczas budowy domu, która postępowała wyjątkowo opornie, księżna Danuta Anna – żona księcia Janusza, wychowana w tradycji pogańskiej Litwinka – postanowiła złożyć krwawą ofiarę, by przyspieszyć prace. Mistrz murarski złapał więc czarnego kota i żywcem zamurował go w fundamentach domu. Prace ruszyły żwawo do przodu i wkrótce kamienica stała gotowa.

Czy pod fundamentami kamienicy rzeczywiście został zakopany czarny kot?

8 ULICA ZAKROCZYMSKA

Północna część Traktu Zakroczymskiego

Ulica Zakroczymska to część traktu, którego nazwa zachowała się w nazwie ulicy. Po lokacji Nowego Miasta trakt stał się pierzeją nowomiejskiego rynku. Na przedłużeniu ulicy Zakroczymskiej w okolicy dzisiejszego Parku Traugutta znajduje się ujęcie wody pitnej,

Królewski Zdrój w Parku Traugutta

tzw. Królewski Zdrój. Według legendy, gdy książę Siemowit I zgubił się w puszczy podczas polowania, jeleń ze złotymi rogami doprowadził go do zdroju wybijającego właśnie w tym miejscu. Źródełko szybko stało się sławne ze względu na swą krystalicznie czystą wodę. Pijano ją w najlepszych warszawskich domach, na dworze książęcym, a także na dworze królewskim. W XVIII w. król Stanisław August nakazał wybudować nad źródełkiem wodozbiór.

! PIĘKNA SYRENKA CZY STRASZLIWA HARPIA – JAKI JEST PRAWDZIWY HERB WARSZAWY?

Najstarsze znane dziś przedstawienie herbu Warszawy znajduje się na pieczęciach w dokumentach rady miasta z 1400 i 1402 r. Obecnie są one przechowywane w Archiwum Państwowym w Toruniu. Na trójkątnej tarczy herbowej przedstawiono postać z ludzką głową i wijącymi się po jej bokach lokami, ludzkim tułowiem przechodzącym w ptasi i z długim, jakby wężowatym ogonem oraz szponiastymi łapami. Jeśli do całości dodamy skrzydła, otrzymamy istotę, której bliżej aparycją do znanej z greckiej mitologii harpii niż do syreny znanej z pomników znajdujących się dziś w Warszawie. Świadczą o tym zwłaszcza loki herbowej podobizny – harpie były zwane pięknowłosymi stworzeniami.

SIERPC
DROBIN
PŁOCK
BODZANÓW
WYSZOGRÓD
CZERWIŃSK N. WISŁĄ
ZAKROCZYM
BIEŻUŃ
RACIĄŻ
GLINOJECK
CIECHANÓW
NOWE MIASTO
PŁOŃSK
SOCHACZEW
BŁONIE
GĄBIN
Szreńsk
Wisła
Wkra
Narew
Rawka
Pisia
Utrata
Łydynia
Racążnica
Sona
1 Zakroczym – miasto o historii sięgającej XI w. i miejsce przeprawy przez Wisłę
2 Czerwińsk – romańskie opactwo i most pontonowy
3 Wyszogród – zamek na wiślanej skarpie
4 Bodzanów – ponad 600 lat tradycji
5 Płock – stolica zachodniego Mazowsza
6 Drobin – spuścizna Michała Anioła
7 Sierpc – mazowieckie kościoły i zamki

Wzgórze Tumskie w Płocku

Trasa Konrada Mazowieckiego – część zachodnia

Zapraszamy na wycieczkę po północnym Mazowszu, kolebce Księstwa Mazowieckiego. To tu książę Konrad zakładał pierwsze grody. Stolicą księstwa był Płock, który do dziś pozostaje miastem z największą liczbą zabytków związanych z książętami mazowieckimi. Wisła pełniła wówczas rolę głównego traktu komunikacyjnego, którym spławiano towary. Pewnego razu transportowano nią nawet... most pontonowy – tajną broń króla Władysława Jagiełły, która umożliwiła przeprawienie się armii polskiej wspieranej przez rycerstwo mazowieckie na drugi brzeg Wisły, zaskoczenie wojsk krzyżackich i błyskotliwe zwycięstwo w bitwie pod Grunwaldem. Most został zmontowany w Czerwińsku, u stóp zachowanego do dziś romańskiego kościoła.

W tej części Mazowsza warto odwiedzić miejsca, w których znajdowały się niegdyś książęce strażnice, zobaczyć najcenniejszy na Mazowszu renesansowy nagrobek wzorowany na twórczości Michała Anioła, a także tajemniczy pogański symbol, który zachował się... w ścianie katolickiego kościoła.

KONRAD MAZOWIECKI

Konrad Mazowiecki (1187/1188–1247), który w opinii mu współczesnych uchodził za okrutnika i tyrana, a w historii zapisał się sprowadzeniem na ziemie polskie Krzyżaków, położył podwaliny pod silne Księstwo Mazowieckie, które przetrwało aż 300 lat. Sprowadzając Krzyżaków, zabezpieczył północne rubieże Mazowsza przed najazdami Prusów, którzy wcześniej pustoszyli jego ziemie. Północna granica Mazowsza z Zakonem Krzyżackim wytyczona ostatecznie w połowie XIV w. była trwalsza niż… Księstwo Mazowieckie i Państwo Zakonne. Ta sama granica jeszcze przed II wojną światową rozgraniczała Polskę od Prus. Krzyżacy, choć niechlubnie zapisali się w historii Polski, Mazowszu przynieśli postęp cywilizacyjny: na prawie krzyżackim zakładano miasta, wedle zaczerpniętego od Krzyżaków stylu budowano kościoły. Państwo Zakonne udzielało też kredytów na rozwój mazowieckiego handlu.

1 ZAKROCZYM
Strażnica nad Wisłą

Zakroczym leży na wysokim, sięgającym miejscami 25 m i malowniczo pociętym parowami brzegu Wisły. Wydarzenia, które miały tu miejsce w czasach, gdy Mazowszem władali książęta, zostały upamiętnione w herbie miasta.

Podania mówią, że podczas gdy mężny rycerz Junosza zdążał na własny ślub, przed orszakiem przebiegł biały baranek. Rycerz uznał to za dobrą wróżbę i, jak się szybko okazało, miał rację. Orszak ślubny spotkał… podjazd krzyżacki. Mężny Junosza wybił wszystkich braci zakonnych i jeszcze ze śladami krwi wrogów przybył przed ołtarz, gdzie czekała już jego luba. Na cześć jego wyczynu Zakroczym otrzymał herb: białego baranka na tle czerwonym jak krew.

Herb Zakroczymia

Krzyżacy w Zakroczymiu

Czy w legendzie jest ziarno prawdy? Krzyżacy docierali rzeczywiście do Zakroczymia, lecz w innych niż militarne celach. W czerwcu 1335 r. prawnukowie Konrada Mazowieckiego, książęta Siemowit II i jego brat Trojden, na rynku w Zakroczymiu odnowili porozumienie zawarte z wielkim mistrzem krzyżackim Dietrichem von Altenburg. Przymierze to gwarantowało zabezpieczenie Mazowsza od… Polski. Książęta bali się, że król Kazimierz Wielki, jednoczący ziemie polskie po rozbiciu dzielnicowym, będzie chciał siłą włączyć do niej także Mazowsze. Gdyby król podjął akcję militarną, Krzyżacy zobowiązali się walczyć przeciw niemu po stronie Mazowsza.

W Zakroczymiu zapadały również inne ważne decyzje, to tutaj książę Janusz Starszy ogłosił zbiór praw dla ziem mazowieckich i właśnie w tym miejscu odbywały się sejmiki mazowieckie.

Zakroczymskie warownie

W północno-wschodniej części miasta, na wzgórzu Czubajka, archeolodzy odkryli książęcą strażnicę. Gród istniał od XI do XIV w. i prawdopodobnie nazywał się Czuwatka. Inną, nieistniejącą już zakroczymską warownią, która pamiętała czasy książąt mazowieckich, był zamek. XVII-wieczne ilustracje ukazują jego drewnianą zabudowę otaczającą prostokątny dziedziniec. Zachowały się jedynie zabytkowe piwnice, na których wybudowano współczesny dworek.
Na liczącym 700 lat rynku znajdowała się niegdyś studnia – dawny zdrój książęcy, z którego mogli zaczerpnąć wody podróżni wędrujący Traktem Zakroczymskim. Obecnie planowana jest rekonstrukcja nadziemnej nadbudowy studni. Przy rynku znajduje się też pamiętający książęcą świetność Mazowsza gotycki kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego.

www.zakroczym.pl

Trakt, który biegł z Czerska do Płocka, swą nazwę zawdzięczał Zakroczymiowi, gdzie była przeprawa przez Wisłę. Znajdowała się ona niedaleko dzisiejszego mostu na drodze krajowej nr 7. Po przeprawie, przed dotarciem do Zakroczymia, na podróżnych czekała trudna do odparcia pokusa – karczma Utrata, której nazwa wzięła się stąd, że niejednego pobyt w niej doprowadził do ruiny finansowej. Dzisiaj znajduje się tu jedna z najbardziej malowniczych plaż nad Wisłą. Od Utraty do Zakroczymia trasa wiodła malowniczymi wąwozami. Dojście na zakroczymski rynek zwiastował widok rozdzielonych wąską ścieżką dwóch wzgórz. Na jednym wznosiła się strażnica Czuwatka, a na drugim kościół św. Barbary.

2 CZERWIŃSK
Tajemnice romańskiego opactwa

Smoki i ślady mieczy na romańskim portalu, tajemnicza płyta nagrobna, templariusze i tajna broń króla Władysława Jagiełły, która – wykorzystana w Czerwińsku – umożliwiła dowodzonej przez króla armii prawdziwy blitzkrieg… Romańskie opactwo kryje wiele tajemnic.

Perła architektury romańskiej

Romański kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny był bardzo ważnym miejscem w Księstwie Mazowieckim. Świadczą o tym przywileje, którymi był obdarzany przez kolejnych książąt, począwszy od Konrada Mazowieckiego.

Mimo licznych przebudów, świątynia zachowała cechy budowli romańskiej i jest jednym z najcenniejszych zabytków w Polsce. Zbudowana z kamiennych ciosów budowla to trójnawowa bazylika z dwiema wieżami, z transeptem i prezbiterium. Nawa główna z bocznymi była połączona półkolistymi apsydami. W kruchcie zachował się unikatowy romański portal z połowy XII w. To przez niego prowadziło niegdyś wejście do kościoła – kruchta jest późniejszą dobudówką. Portal został częściowo zrekonstruowany w XX w. Zachowały się też oryginalne drzwi z romańskimi okuciami oraz wyszczerbienia na portalu nad drzwiami, które wedle tradycji miały powstać, gdy Jagiełło i Witold ostrzyli tutaj swe miecze przed wyprawą na Krzyżaków.

W południowej kaplicy zachowały się fragmenty fresków pochodzące prawdopodobnie z pierwszej połowy XIII w., gdy na Mazowszu rządy sprawował książę Konrad Mazowiecki. Zachowane fragmenty przedstawiają scenę *Sądu Ostatecznego*. Jest to największy zespół malowideł romańskich w Polsce. W innych częściach świątyni zachowały się fragmenty malowideł gotyckich, renesansowych i barokowych.

Most pontonowy

Najważniejsze wydarzenie w historii Czerwińska miało miejsce latem 1410 r., gdy u stóp romańskiego kościoła stanęła jedna z najbardziej niezwykłych konstrukcji średniowiecznej Europy. Spławiono tutaj Wisłą z Kozienic łodzie, które następnie połączono wspólnym pokładem. W ten sposób

Opactwo w Czerwińsku

powstał most pontonowy umożliwiający błyskawiczną przeprawę dowodzonych przez króla Władysława Jagiełłę wojsk, które zmierzały na bitwę z Zakonem Krzyżackim. W Czerwińsku oddziały Jagiełły połączyły się z chorągwiami mazowieckimi dowodzonymi przez księcia Janusza Starszego oraz z oddziałami litewsko-ruskimi, które w tajemnicy przed krzyżackimi szpiegami sprowadził książę Witold. Koncentracja wojsk przed wyprawą na Krzyżaków miała miejsce na ziemiach rządzonych przez księcia mazowieckiego Janusza, który – choć złożył hołd lenny królowi Polski – prowadził niezależną politykę zagraniczną.
Most zapewnił Jagielle możliwość ataku w samo serce Państwa Zakonnego, gdzie Krzyżacy nie spodziewali się uderzenia. Konstrukcję wspartą na 150 łodziach zmontowano w Czerwińsku zaledwie w ciągu pół dnia. Przemarsz armii trwał trzy dni (od 30 czerwca do 3 lipca 1410 r.), w czasie których na drugą stronę rzeki przeszło 18 tys. jazdy, 4 tys. piechoty i 8 tys. wozów z zaopatrzeniem. Cała operacja była przeprowadzona bardzo sprawnie i kompletnie zaskoczyła Krzyżaków. Po przejściu armii most spławiono w okolice dzisiejszego Ciechocinka, gdzie powracające spod Grunwaldu wojska, przeprawiły się z powrotem przez rzekę.

Kapitel romańskiej kolumny

Czy w czerwińskim opactwie znajduje się nagrobek księcia Konrada II? Jan Długosz, korzystając z wcześniejszych przekazów napisał, że książę zmarł w czerwcu 1294 r. i został pochowany w Czerwińsku. W latach 50. ubiegłego wieku w kościele odkryto tajemniczą płytę nagrobną, która dzisiaj jest wyeksponowana w kaplicy północnej. Postać przedstawiona na płycie jest bardzo niewyraźna. Widać tylko jej zarys oraz nakrycie głowy, które może być zarówno opacką mitrą, jak i hełmem rycerskim. Do naszych czasów nie zachował się żaden z oryginalnych nagrobków książąt mazowieckich, poza sarkofagiem ostatnich książąt, Janusza III i Stanisława, który znajduje się w katedrze św. Jana w Warszawie. Pozostałe na przestrzeni wieków uległy zniszczeniu. Gdyby płyta z Czerwińska była nagrobkiem księcia Konrada, byłaby to bez wątpienia sensacja historyczna. Większość badaczy przychyla się jednak do teorii, że to nagrobek jednego z opatów czerwińskiego klasztoru, a książę, choć zmarł w opactwie, został pochowany w Warce.

Zagadka templariuszy

W księgach zakonnych znajduje się wzmianka o przybyciu Wisłą do Czerwińska wielkiej flotylli łodzi pod banderami zakonu templariuszy. Flotylla przybyła do Czerwińska już po kasacie zakonu i zgładzeniu jego wielkiego mistrza przez króla Francji Filipa Pięknego. Król pożądał skarbu templariuszy, jednak nigdy go nie odnalazł. Na Mazowszu, dzięki nadaniom książąt mazowieckich, templariusze posiadali zapewne trzy komandorie. Jedna znajdowała się nad Bugiem w Wyszkowie. Jaki był cel przybycia templariuszy do Czerwińska? W księgach zakonnych znajduje się wzmianka, że rycerze zakonnicy zostali ugoszczeni przez opata, za co hojnie mu się zrewanżowali. Czyżby tutaj właśnie pozostawili część swego skarbu? Ta zagadka wciąż czeka na rozwiązanie.

www.czerwinsk.pl

3 WYSZOGRÓD
Zamek na wiślanej skarpie

Nazwa miasta oznacza „wysoki gród" i pochodzi z czasów, gdy Konrad Mazowiecki kazał na wysokim wzniesieniu nad Wisłą – zwanym dzisiaj Górą Zamkową – wznieść obronną strażnicę.

Dogodne położenie nad Wisłą zapewniło miastu rozwój. Był tu port, handlowano suknem, zbożem i wyrobami drewnianymi. Od XIII w. w Wyszogrodzie przebywali książęta mazowieccy. W 1313 r. zmarł tu wnuk Konrada Mazowieckiego, książę Bolesław II, po śmierci którego księstwo rozpadło się na trzy dzielnice. Świadectwem po książęcej spuściźnie jest zespół sakralny franciszkanów. Świątynia, pierwotnie gotycka, została wybudowana w 1406 r. dzięki funduszom księcia Janusza I. Niestety nie zachował się zamek wzniesiony w drugiej połowie XIV w. Jego mury odkopali archeolodzy na Górze Zamkowej.

Naczynie z wizerunkiem Peruna ze zbiorów Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej

Kto wzniósł zamek w Wyszogrodzie

Powstanie zamku do niedawna przypisywano królowi Kazimierzowi Wielkiemu, który w XIV w. na 20 lat przyłączył część Mazowsza do Polski. Archeolodzy zweryfikowali tę teorię. Według najnowszych ustaleń zamek w Wyszogrodzie wzniósł zapewne książę Siemowit III, uznawany za najwybitniejszego z mazowieckich władców. Siemowit zjednoczył Mazowsze podzielone przez swego dziada Bolesława II, a czerpiąc inspirację z działań króla Kazimierza Wielkiego, przekształcał swoje księstwo z „drewnianego" w „murowane". Zajął się także ujednoliceniem prawa i dokonał podziału na nowe jednostki terytorialne zwane ziemiami. Wyszogród był stolicą jednej z nich.

Tajemnicze naczynie w Muzeum Wisły

Zabytki odkryte przez archeologów na Wzgórzu Zamkowym można oglądać w Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej. W zbiorach znajdują się także eksponaty związane ze szkutnictwem wiślanym, rybołówstwem prowadzonym na rzece, a także unikalne naczynie gliniane odnalezione przez archeologów w miejscowości Drwały – osadzie, która poprzedzała powstanie Wyszogrodu. Naczynie pochodzi sprzed 1300 lat i znajduje się na nim schematyczne przedstawienie pogańskiego boga Peruna – jeźdźca na koniu, który ciska błyskawicami.
Choć na Wzgórzu Zamkowym próżno szukać dziś majestatycznych wież warowni, która niegdyś go wieńczyła, warto udać się na jego szczyt specjalnie przygotowanymi schodkami i stąd podziwiać panoramę okolic. Inną atrakcją, którą zapewnia Wyszogród, jest wycieczka tramwajem wodnym po królowej polskich rzek.

i

www.wyszogrod.pl
Muzeum Wisły Środkowej
i Ziemi Wyszogrodzkiej, ul. Rynek 1
https://muzeumplock.eu/oddzialy/
muzeum-wisly-w-wyszogrodzie

4 BODZANÓW
Tradycja, która trwa już 600 lat

Świadectwem bogatej historii jest rynek wytyczony przez książąt mazowieckich w 1351 r., zabytkowy gotycki kościół oraz tradycja, która trwa już 600 lat.

Na rzece Mołtawie, u stóp założonego na wysokiej skarpie rynku, biegła granica, która przez 150 lat dzieliła Mazowsze. Na zachodzie znajdowało się Księstwo Płockie, w którym rządy sprawowali potomkowie księcia

Siemowita IV, na wschodzie Księstwo Czersko-Warszawskie, gdzie rządził książę Janusz I i jego następcy. Księciu Januszowi Bodzanów zawdzięcza tradycję, która trwa już 600 lat. W 1415 r. ustanowił on jarmark na Zielone Świątki. Tradycja tego jarmarku zachowała się do dziś i co roku można na rynku w Bodzanowie spotkać kupców, rzemieślników, a także… rycerzy (Jarmark Norbertański). O książęcej spuściźnie przypomina też murowany kościół z XV w., który stoi przy rynku. Jest to budowla salowa, zamknięta trójbocznie, bez wydzielonego prezbiterium. Świątynia została wybudowana z cegły gotyckiej z użyciem kamieni polnych i młyńskich kół.

www.bodzanow.pl

5 PŁOCK

Stolica zachodniej części Księstwa Mazowieckiego

Historyczne centrum Płocka to Wzgórze Tumskie. Tu zaczęła się historia miasta w X w., gdy Mieszko I wzniósł na wysokim wzgórzu nad Wisłą gród obronny. Na Wzgórzu Tumskim władzę przez krótki czas sprawował zapewne Miecław – samozwańczy władca Mazowsza, który próbował stworzyć niezależne od Polski i oparte na wierze pogańskiej państwo, stąd rządził całą Polską książę Władysław Herman, a od czasów Konrada Mazowieckiego władzę sprawowali książęta mazowieccy.

Wnętrze bazyliki katedralnej w Płocku – widok od strony prezbiterium

STOŁECZNE KSIĄŻĘCE MIASTO PŁOCK

Nazwa, która widnieje na tablicy przed wjazdem do miasta, nie ma związku z książętami mazowieckimi, lecz okresem rządów księcia Władysława Hermana oraz jego syna Bolesława Krzywoustego, który zapisał się w historii podziałem Polski na dzielnice. Po podziale kraju pomiędzy swoich synów: Zbigniewa i Bolesława III Krzywoustego, książę Władysław Herman osiadł w Płocku jako książę zwierzchni całej Polski. W ten sposób w końcu XI w. Płock pełnił funkcję stolicy państwa. Pamiątkami po tamtych czasach są: fragment muru romańskiego palatium (zachowany w murze późniejszego zamku koło Wieży Zegarowej), pomnik księcia Bolesława Krzywoustego oraz widowisko, które można obserwować codziennie w południe na Starym Rynku. Gdy wybija 12.00, na wieży ratusza pojawia się postać księcia Władysława Hermana, który pasuje swego syna Bolesława Krzywoustego na rycerza.

Gdzie spoczywają mazowieccy książęta

Pierwsza katedra została wzniesiona w 1144 r. Była wielokrotnie niszczona przez najeźdźców i kataklizmy. Za każdym razem odbudowywana, dziś jest mieszanką różnych stylów architektonicznych. W świątyni znajduje się kopia słynnych, wykonanych z brązu drzwi płockich, których oryginał powstał w połowie XII w.

Katedra płocka to największa nekropola mazowieckich władców, dokumentująca prawie 250 lat sprawowania władzy na niezależnym Mazowszu. Źródła historyczne wspominają, że w podziemiach płockiej katedry wieczny spoczynek znaleźli: zmarły w 1247 r. Konrad Mazowiecki, jego wnuk Bolesław II oraz prawnuk Wacław Płocki zwany Wańko, jego syn Bolesław III, a także inny prawnuk Konrada Mazowieckiego, Siemowit III, jego brat Kazimierz oraz synowie Siemowit IV i Henryk, który był biskupem płockim. Spoczęli tu ponadto synowie

OŁTARZ SERCA JEZUSOWEGO
Figury Chrystusa oraz klęczących świętych Dominika i Małgorzaty Marii Alacoque zostały wyrzeźbione w 1913 r. z marmuru kararyjskiego. W tympanonie wykonana w Wenecji mozaika, wierna kopia słynnej mozaiki Dobrego Pasterza z V w. z Rawenny.

OŁTARZ MATKI BOŻEJ MAZOWIECKIEJ, PATRONKI KATEDRY
Wykonany w I połowie XVII w. jeden z najstarszych ołtarzy katedry. Wizerunek Maryi z dzieciątkiem jest czczony od wielu pokoleń. Nad nim widnieje łacińska inskrypcja: *Monstra te esse Matrem* (Okaż, że jesteś Matką). O kulcie MB świadczą liczne wota.

KAPLICA NAJŚWIĘTSZEGO SAKRAMENTU
W centrum kaplicy neorenesansowy ołtarz z tabernakulum wykonany w 1900 r. z różnobarwnych marmurów i złoconego brązu.

PREZBITERIUM
Neorenesansowy ołtarz główny wykonano na początku XX w. wg projektu Szyllera. Na szczególną uwagę zasługują umieszczone po jego bokach stalle i tron biskupi wraz z uważanym za arcydzieło złoconym fotelem tronowym. Na ścianach kolorowe polichromie przedstawiające obrazy z życia Maryi.

OŁTARZ UKRZYŻOWANIA
Najstarszy ołtarz katedry wzniesiony w 1600 r. z zestawionego kontrastowo marmuru z alabastrem. W centralnej cześci figury Jezusa Ukrzyżowanego oraz Matki Bożej i św. Jana.

KAPLICA ŚW. ZYGMUNTA
Ołtarz projektu Szyllera wykonany z wielobarwnego marmuru w 1913 r. Nad nim umieszczono wykonany w 1956 r. witraż św. Zygmunta – króla, męczennika, patrona Płocka i katedry. Kaplica została zniszczona podczas bombardowania we wrześniu 1939 r.

OŁTARZ ŚW. STANISŁAWA KOSTKI
Wykonany w stylu wczesnego renesansu na początku XX w. Płaskorzeźba umieszczona w centrum przedstawia scenę ukazania się Madonny z Dzieciątkiem choremu Stanisławowi.

ORGANY
Organy katedry zostały zbudowane w 1907 r. dla ewangelickiego zboru w Sorau (obecnie Żary). O przeniesieniu ich do Katedry Płockiej zdecydowano w 1953 r. Instrument z Żar zamontowano w miejsce dawnych organów płockich, które spłonęły w czasie II wojny światowej. Przeprowadzkę i montaż przeprowadził organmistrz Dominik Biernacki, który zrekonstruował wiele brakujących elementów mechanizmu.

KAPLICA KRÓLEWSKA
Kaplica znajduje się pod wieżą północną. Jest miejscem spoczynku władców Polski i kilkunastu książąt mazowieckich. Szczątki Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego umieszczone są w sarkofagu z czarnego marmuru ozdobionego alabastrowym orłem i królewskimi insygniami, prochy książąt – pod posadzką kaplicy.

DRZWI PŁOCKIE
Powstały w połowie XII w. w Magdeburgu z przeznaczeniem dla katedry. Ich oryginał znajduje się w Soborze Mądrości Bożej w Nowogrodzie Wielkim w Rosji. W katedrze można oglądać ich wierną kopię uroczyście poświęconą w 1982 r. Okoliczności i czas wywiezienia drzwi nie zostały wyjaśnione, jednak nie jest to jedyna związana z nimi zagadka. Poszczególne części przedstawiają historię Zbawienia, skąd zatem w prawym dolnym polu niezwiązana z chrześcijaństwem sylwetka centaura?

POLICHROMIA
Pomysł wykonania polichromii sięga początku XX w. Nigdy wcześniej ściany katedry nie były pokryte malowidłami. Autorem całości jest Władysław Drapiewski, który pracował nad polichromią przed I wojną światową, w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej.

Katedra Płocka

Diadem płocki – według jednej z hipotez jest to korona Konrada Mazowieckiego

Siemowita IV: Kazimierz II i Władysław I, a także synowie tego ostatniego: Siemowit VI i Władysław II oraz ostatni książę, który sprawował rządy na ziemi płockiej, zanim została ona włączona do Polski w 1495 r. – Janusz II. Połowa książąt rządzących na Mazowszu spoczęła w Płocku. Gdzie jednak szukać ich grobów? W XIX w. badacze weszli do podziemi płockiej katedry, poszukując szczątków Bolesława Krzywoustego i jego ojca, Władysława Hermana. Bolesława poznali ponoć po zniekształconym nosie. Szczątki władców, którzy z Płocka rządzili całą Polską, zostały przeniesione do specjalnego sarkofagu, który dziś można oglądać w Kaplicy Królewskiej. Odkryto wtedy też kości książąt mazowieckich. Nie wystawiono im jednak specjalnego sarkofagu, lecz złożono pod posadzką u stóp władców Polski. Tam też znajdują się do dzisiaj.

Zamek czy budynek poopacki?

Zamek w Płocku wzniósł król Kazimierz Wielki. W połowie XIV w. na okres 20 lat włączył zachodnie tereny Mazowsza do Polski. Objął w nich władzę w 1350 r. po bezpotomnej śmierci księcia płockiego Bolesława III. Tereny te wróciły do Mazowsza po śmierci króla w 1370 r. Kazimierz obiecał je bowiem oddać księciu Siemowitowi III, który sprawował wówczas władzę na wschodnim Mazowszu, jeśli nie doczeka się męskiego potomka. Król, choć był czterokrotnie żonaty, nie doczekał się syna. Na nim skończyła się królewska linia Piastów, a władzę w Polsce objął król Ludwik Węgierski.

Po dawnym zamku zachowały się dwie wieże: Szlachecka i Zegarowa oraz fragment murów obwodowych. Pozostałości te nie są nawet nazywane zamkiem, tylko opactwem.. W XVI w. zamek stał się bowiem siedzibą benedyktynów, po rozbiorach zaś siedzibą seminarium duchownego.

W skrzydle mieści się obecnie Muzeum Diecezjalne (ul. Tumska 3), w którym znajdują się najcenniejsze zabytki związane z książętami mazowieckimi: srebrna patena i kielich ufundowane przez Konrada Mazowieckiego oraz diadem płocki uważany przez niektórych historyków za jego koronę. Na patenie uwieczniony został sam Konrad, jego żona Agafia oraz dwóch synów: Kazimierz (ojciec Władysława Łokietka) oraz Siemowit I.

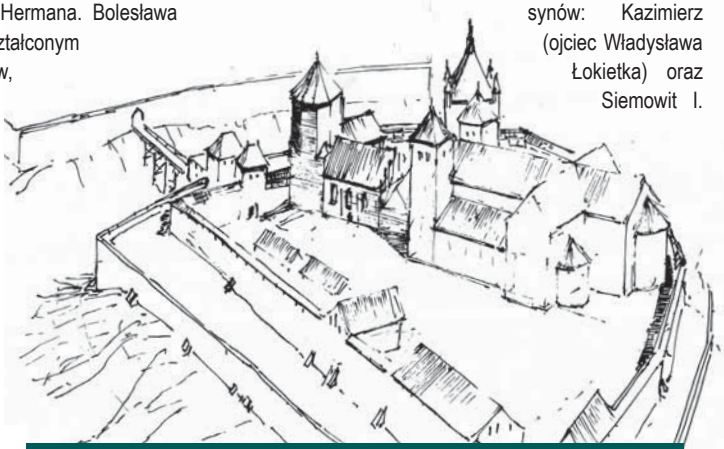

Rekonstrukcja wyglądu zamku na Wzgórzu Tumskim z czasów średniowiecza

MAZOWIECCY RYCERZE

Na zachodnim Mazowszu zachowały się, bądź są wspominane w źródłach, siedziby rycerskie i fundacje dokonywane nie tylko przez samych książąt, lecz także przez ich rycerzy. To możnowładcy mazowieccy wznieśli zamki w Sierpcu, wieżę obronną w Drobinie, na której ślady natrafili ostatnio archeolodzy, pozostawili po sobie wspaniałe nagrobki w kościele parafialnym w Drobinie, wznieśli siedzibę obronną w Bieżuniu, gdzie dzisiaj stoi XVIII-wieczny dwór Zamoyskich i zbudowali zamek w Szreńsku.

Pierwszym właścicielem Sierpca był wspominany w *Krzyżakach* Henryka Sienkiewicza rycerz Jaśko Pilik zwany Mazurem. Otrzymał on Sierpc w darowiźnie od księcia Siemowita IV. Zasłynął wraz z innym książęcym rycerzem Abrahamem Sochą tym, że był pierwszym pątnikiem z Mazowsza, który pielgrzymował do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela. Kolejni właściciele Sierpca – Sieprscy – byli kasztelanami, starostami i wojewodami. Najwybitniejszy z rodu, Andrzej, już po włączeniu Mazowsza do Polski stał się zaufanym dworzaninem króla Zygmunta Starego, a na jego pogrzebie pełnił funkcję chorążego. Właściciele Drobina – Kryscy – byli kasztelanami i wojewodami książąt mazowieckich, po włączeniu zaś Mazowsza do Polski pełnili ważne funkcje na dworze Jagiellonów. Podobną karierę na dworze potomków Jagiełły zrobili Szreńscy – właściciele Szreńska – który w średniowieczu był stolicą jednej z ziem księstwa mazowieckiego – ziemi zawkrzeńskiej.

Patena i kielich były wotum księcia dla katedry w Płocku za zabicie kanonika Czapli. Kanonik, wychowawca jego synów, naraził się Konradowi tym, że nakłaniał Kazimierza do prowadzenia polityki sprzecznej z interesami ojca. Do historii przeszedł szczególnie wybryk księżnej Agafii, która kazała ciało zabitego kanonika powtórnie powiesić. Za ten czyn spadła na księstwo klątwa. Konrad, by uzyskać jej zniesienie, musiał oddać arcybiskupom gnieźnieńskim ziemię łowicką.

Diadem, który obecnie znajduje się na tzw. Hermie św. Zygmunta, wykonany jest ze złoconego srebra i składa się z 14 fragmentów. Zdaniem naukowców przeznaczony był dla panujących z dynastii Arpadów, a w XIII w. trafił w ręce księcia Konrada Mazowieckiego. Jest to najstarsza zachowana polska korona. W Muzeum Diecezjalnym znajduje się także Biblia Płocka z XII w.

www.turystykaplock.eu
Centrum Informacji Turystycznej
ul. Stary Rynek 8
tel. +48 24 367 19 44

6 DROBIN
Spuścizna Michała Anioła w sercu Mazowsza

Drobin w 1444 r., gdy w bitwie pod Warną poległ, król Władysław Warneńczyk, a Mazowsze było jeszcze potężnym, choć zależnym lennie od Polski księstwem, stał się własnością rodu Kryskich. Im właśnie zawdzięcza swe największe zabytki.

Drobin kupił Ninogniew Kryski – ważna postać na dworze książęcym – kasztelan czerski, warszawski, później zaś wojewoda płocki. Tę ostatnią funkcję pełnił w czasach, gdy Księstwo Mazowieckie dosięgnął już kryzys i część zachodniego Mazowsza, jednak bez ziemi płockiej, została włączona do Polski.

Jego syn Jan, kanonik płocki, ufundował przy rynku w Drobinie kościół. Miał jednak z jego budową problemy. W źródłach czytamy, że aby kościół dokończyć, musiał zerwać umowę z pierwszym wykonawcą, który nie umiał wykonać sklepień, i powierzył dokończenie kościoła innym fachowcom. Ci wywiązali się ze swej pracy bez zarzutu, czego dowodem jest fakt, że kościół w swej gotyckiej bryle przetrwał do dziś…

W jego wnętrzu znajdują się prawdziwe perły architektury sakralnej – unikalne w skali całego Mazowsza renesansowe nagrobki. Przedstawiają one dalekiego potomka Ninogniewa – Wojciecha Kryskiego, młodo zmarłego wybitnego przedstawiciela polskiego renesansu, posła królewskiego, znawcę języków, miłośnika kultury antycznej. Nad rzeźbą leżącego Wojciecha artysta przedstawił opłakujących go rodziców: Pawła i Annę. Po drugiej stronie ołtarza znajdują się wykonane w podobny sposób przedstawienia ostatnich przedstawicieli rodu Kryskich: Stanisława, Małgorzaty oraz Piotra.

Starszy z nagrobków wydaje się być dziełem naśladującym nagrobek wykonany przez... Michała Anioła dla papieża Juliusza II. Pierwowzór dłuta włoskiego mistrza znajduje się w Rzymie w kościele San Pietro in Vicoli. Czy ktoś skopiował w Drobinie pracę wielkiego rzeźbiarza doby renesansu, który przeszedł do historii jako twórca *Sądu Ostatecznego*, czy może sam Michał Anioł odwiedził niegdyś Mazowsze? Na drobińskim nagrobku zastosowano podobny układ, a wyrzeźbiona na nim Anna Kryska – matka Wojciecha – zastygła w identycznym geście jak kobieta przedstawiona na nagrobku papieża. Ma ona również... męską nogę – wykonaną na wzór nóg Mojżesza, które Michał Anioł wyrzeźbił na nagrobku papieża Juliusza II. Papieski nagrobek jest nietypowy jak na włoskie dzieła sepulkralne. Zagadką pozostanie, dlaczego właśnie on, jedyny w swoim rodzaju i unikalny w twórczości Michała Anioła, stał się inspiracją dla twórcy nagrobka w Drobinie.

Nagrobek Wojciecha Kryskiego

7 SIERPC
Miasto czterech kościołów i dwóch zamków

Sierpc był miastem granicznym. Na zachodnim brzegu płynącej niedaleko miasta rzeki Skrwy leżały ziemia dobrzyńska i chełmińska. Ta druga, choć pierwotnie należała do Konrada Mazowieckiego, szybko stała się łupem Prusów. Nadając ją Krzyżakom, Konrad już faktycznie jej nie posiadał. Od przybycia pierwszych rycerzy – zakonników z czarnymi krzyżami na płaszczach w 1228 r. stała się zalążkiem ich państwa.

Sierpeckie kościoły i …

Sierpc położony na rubieżach Mazowsza to jedno z najstarszych jego miast. Zachowany do dziś kościół św. Wita, Modesta i Krescencji przy ul. Farnej nie jest pierwszą znajdującą się w tym miejscu świątynią. Choć jednonawowy kościół gotycki z czterokondygnacyjną wieżą wznoszono w trzech fazach od XIV do pierwszej połowy XVI w., to jego wezwanie wskazuje, że jest spadkobiercą wcześniejszej budowli. Święci Wit, Modest i Krescencja byli czczeni w XI w. Potem ich kult zanikł. Legenda głosi, że pierwszy kościół wybudowano tutaj w 1003 r. w miejscu odprawiania pogańskich obrzędów. Na wcześniejszą metrykę kościoła wskazują też romańskie fragmenty odkryte w murach prezbiterium oraz tajemniczy symbol solarny wyryty na murze wieży. Do dziś pozostaje zagadką, skąd na murach chrześcijańskiej świątyni wziął się symbol pogańskiego kultu.

Największym zabytkowym zespołem architektonicznym w Sierpcu jest klasztor i kościół Najświętszej Marii Panny znajdujący się na górze Loret. Pierwotną drewnianą budowlę wzniesiono w 1483 r. w miejscu objawienia, jakiego doznał młody kleryk w czasie zarazy, która spustoszyła miasto. Ujrzał on Matkę Boską, która zapowiedziała, że zaraza minie, jeśli ludzie będą się gorliwie modlić. Obecny kościół został ukończony w 1513 r. Pod koniec XVI w. do świątyni została dobudowana kaplica grobowa wnuczki fundatora – Urszuli Lwowskiej.

Klasztor w Sierpcu

Najcenniejszym zabytkiem w kościele jest, znajdująca się na ołtarzu głównym i odsłaniana podczas każdej mszy, słynąca z łask gotycka rzeźba Madonny z Dzieciątkiem z końca XIV w. – znana jako Matka Boża Sierpecka. To najstarszy stale czczony obiekt kultu religijnego na Mazowszu.

Czasy Księstwa Mazowieckiego pamiętają jeszcze dwa inne kościoły w Sierpcu: XV-wieczny kościół Ducha Świętego, w którym w średniowieczu zajmowano się chorymi (pl. Chopina) oraz znajdujący się od 200 lat w ruinie XV-wieczny kościół Krzyża Świętego (w tzw. Sierpeckim Borku).

…sierpeckie zamki

W Sierpcu zostały wybudowane dwa zamki. Do tej pory o istnieniu jednego z nich wspominały jedynie dawne dokumenty. W najstarszym z nich, pochodzącym z 1322 r., w którym książę mazowiecki Wacław Płocki zwany Wańko wymienia się na ziemie z biskupem płockim Florianem, wspomniano, że Sierpc będzie opasany murami i zostanie tam wybudowany zamek. Jednak, jak to często bywa z inwestycjami budowlanymi, i ta pozostawała długo jedynie w sferze planów. Na ich realizację trzeba było czekać prawie dwa stulecia. Kolejny dokument wracający do tematu pochodzi z połowy XV w. i mowa w nim o istnieniu w Sierpcu curii – zapewne dworu obronnego, choć jeszcze nie zamku. Ten powstał dopiero po włączeniu ziemi płockiej, w której znajdował się Sierpc, do Polski (1495) i nie był już inwestycją książąt, lecz mazowieckich możnowładców z rodu Sieprskich. Znajdował się niedaleko kościoła farnego. Miasto było wówczas podzielone pomiędzy dwóch braci – Prokopa i Feliksa Sieprskich – bogatych i wpływowych mazowieckich rycerzy. Archeolodzy podejrzewają, że skoro jeden z nich (Prokop) wybudował zamek w swojej części miasta, to drugi nie mógł czuć się gorszy i również wzniósł budowlę obronną u siebie. Miała ona przypominać królewską wieżę z Piotrkowa Trybunalskiego. Archeolodzy wpadli na jej trop dzięki liczącym pół tysiąca lat fundamentom odnalezionym podczas badań budynku zwanego Kasztelanką.

www.sierpc.pl
Polecamy znajdujące się w Sierpcu
Muzeum Wsi Mazowieckiej
www.mwmskansen.pl

w pobliżu

SZREŃSK

W Szreńsku, miejscowości położonej niecałe 40 km od Sierpca w kierunku Mławy, znajdują się ruiny pałacu wzniesionego w miejscu XVI-wiecznego zamku Feliksa Szreńskiego. Warto odwiedzić także centrum miasteczka i znajdujący się w nim gotycki kościół parafialny. Jego ozdobą jest pieta – rzeźba z połowy XV w. charakterystyczna dla mazowieckiej sztuki sakralnej, unikalny zabytek z wyraźnymi wpływami sztuki francuskiej.

Pieta w kościele w Szreńsku

CHORZELE
MŁAWA
Grudusk
PRZASNYSZ
Czernice Borowe
CIECHANÓW
Opinogóra Górna
MAKÓW MAZ.
RÓŻAN
PUŁTUSK
SEROCK
NASIELSK
WYSZKÓW
TŁUSZCZ
RADZYMIN
LEGIONOWO
Narew
Bug
Omulew
Orzyc
Nareew
Wkra
Tydynka
J. Zegrzyńskie
1 Serock – średniowieczny gród i gotycki kościół
2 Pułtusk – zamek biskupi i najdłuższy rynek w Europie
3 Maków Mazowiecki – gdzie rycerze zbuntowali się przeciw mazowieckiej księżnej
4 Przasnysz – tradycja średniowiecznego rzemiosła
5 Grudusk – skansen archeologiczny
6 Ciechanów – zamek na którym straszy wielki, czarny pies
7 Opinogóra – nieszczęśliwe polowanie

Zamek w Ciechanowie

Trasa Konrada Mazowieckiego – część wschodnia

Północne kresy Mazowsza oddzielały ziemie polskie od terenów zamieszkałych przez pogańskich Prusów. O walkach toczących się niegdyś na pograniczu świadczą zamki i grody, które zachowały się po dziś dzień. Na obszarze tym kwitł również handel, a powstające wokół targowisk osady rozwijały się w bogate miasta. Pamiątkami po złotym wieku północnego Mazowsza są imponujące kościoły gotyckie.

O WOJEWODZIE KRYSTYNIE, KTÓREMU KSIĄŻĘ KONRAD KAZAŁ WYŁUPIĆ OCZY

Od początku rządów księcia Konrada ziemię mazowiecką prześladowały najazdy Prusów – jednego z plemion bałtyjskach, które zamieszkiwało tereny dzisiejszych Mazur. Prusowie napadali na mazowieckie grody i osady, paląc je i zabijając mieszkańców. Do walki z najeźdźcami stanął wojewoda księcia mazowieckiego, wcześniej zaś jego wychowawca – Krystyn. Wojewoda, wykorzystując grody wzniesione na północnych rubieżach Mazowsza, m.in. Grudusk i Grzebsk, stworzył skuteczny system obrony. Udało mu się powstrzymać najazdy Prusów, czym zdobył sobie podziw rycerzy i przydomek Tarcza Mazowsza.
W 1217 r. doszło jednak do tragicznych wydarzeń, których skutki ziemie polskie odczuwały przez stulecia. Konrad Mazowiecki pojmał Krystyna. Uwięził go, kazał wyłupić mu oczy, a następnie zgładzić. Do dziś nie wiadomo, jaka była przyczyna tego dziwnego i wręcz nielogicznego zachowania księcia. Czy pomówienia, jakie padły na Krystyna, czy może zazdrość księcia wobec podziwu, jakim mazowieccy rycerze darzyli swego wojewodę?
Po śmierci Krystyna rozsypał się misternie przez niego zbudowany system obrony, zaś najazdy Prusów nasiliły się. Konradowi, który teraz sam musiał zająć się obroną północnej granicy Mazowsza, nie udało się powstrzymać najazdów. Ani krucjaty, jakie organizował, ani misje chrystianizacyjne, które finansował, ani w końcu powołanie przez niego zakonu rycerskiego Braci Dobrzyńskich nie przyniosły rezultatu. W końcu sytuacja na północy Mazowsza i utrata ziemi chełmińskiej zmusiły go do sprowadzenia Krzyżaków. Zabójstwem jednego człowieka skazał ziemie polskie na sąsiedztwo, które przez następne stulecia determinowało politykę władców państwa.

1 SEROCK
Strażnica, gdzie książęta myto pobierali

Serock, założony naprzeciw ujścia Bugu do Narwi, był w średniowieczu jednym z ważniejszych grodów na Mazowszu. Obok niego biegły ważne szlaki handlowe: jeden z Rusi do Wielkopolski i na Po**morze oraz drugi z Małopolski do Prus. Książęta mazowieccy i mieszkańcy miasta, wykorzystując dogodne położenie Serocka, bogacili się na handlu, pobierając myto w komorze celnej.**

Gród zwany Barbarka

Komora celna znajdowała się przy strażnicy, zwanej dziś Barbarką, którą wzniesiono już w XI w. i która istniała do XIII w. Gród chroniły drewniano-kamienno-ziemne umocnienia, a dostęp do niego utrudniały głębokie wąwozy. Podczas wykopalisk archeologicznych odkryto ułamki potłuczonych naczyń glinianych i kości zwierzęcych. Mieszkańcy grodu zajmowali się rolnictwem, rybołówstwem i rogownictwem. Gdy gród został opuszczony, jego teren był wykorzystywany jako cmentarz. W XVII w. stanęła tu kaplica pod wezwaniem św. Barbary. Dziś wzgórze – miejsce po dawnym grodzie – zostało zaadaptowane na malowniczo położony punkt widokowy, z którego można oglądać Zalew Zegrzyński.

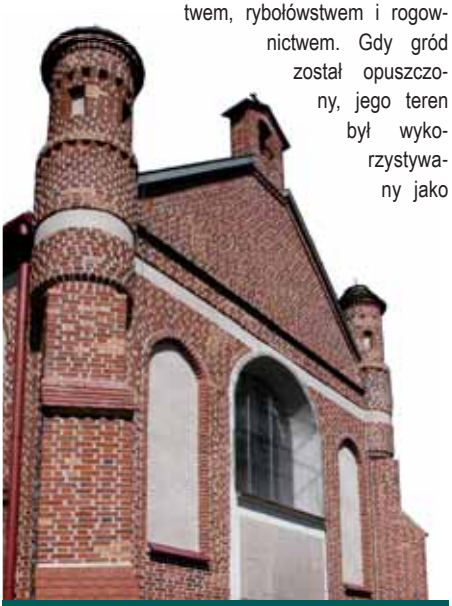

Kościół pod wezwaniem Zwiastowania NMP w Serocku

Obok grodu, w miejscu, gdzie wcześniej istniała osada targowa, wyrosło miasto, któremu w 1417 r. książę Janusz I Starszy nadał prawa miejskie. Do dziś zachował się wytyczony przez księcia układ ulic z rynkiem i ratuszem w centrum.

Czas ucieka, śmierć goni…

W Serocku znajduje się jeden z najcenniejszych zabytków Mazowsza. Ostatni książęta mazowieccy: Stanisław i jego młodszy brat Janusz III ufundowali tu gotycki kościół, który pierwotnie nosił wezwanie św. Wojciecha, a obecnie Zwiastowania NMP. Jednonawowa świątynia usytuowana jest na wysokiej skarpie nad Zalewem Zegrzyńskim. Na fasadzie znajdował się unikatowy zegar słoneczny z wierszowanym napisem: *To pomnij, czas ucieka, śmierć goni, wieczność czeka.* Ta maksyma doskonale odnosi się do losów ostatnich władców niezależnego Mazowsza. Choć książęta ufundowali kościół, to nie dane im było modlić się w tej świątyni. Została bowiem ukończona już po ich tragicznym zgonie i włączeniu Mazowsza do Polski. Dziś jest nowy zegar, a na nim napis: *Tempus Fugit* (czas ucieka).

www.serock.pl

2 PUŁTUSK
W mazowieckiej Wenecji

Zamek biskupów płockich, najdłuższy rynek w Europie i okalające go malownicze kamieniczki leżą na wyspie. Dwa kilometry przed Pułtuskiem rzeka Narew rozwidla się, okalając najstarszą część miasta swoimi wodami. Przez Narew przerzucone zostały malownicze mostki, które łączą wyspę ze stałym lądem.

Tajemnica ukryta pod zamkowym dziedzińcem

Na wzgórzu, gdzie wznosi się zamek biskupów płockich, archeolodzy odkryli pozostałości drewnianego grodu, który zachował się w tak dobrym stanie jak słynny Biskupin. W Pułtusku odnaleziono zachowane konstrukcje domów i fragmenty wykładanych drewnianymi bierwionami ulic. Domy miały powierzchnię do 20 m², ich podłogę stanowiły gliniane klepiska, zaś ogrzewane były glinianymi piecami. Gród powstał w pierwszej połowie XIII w. w miejscu wcześniej spalonej osady. Został wzniesiony na wysokim wzgórzu nad Narwią. Przetrwał niecałe 150 lat. W 1368 r., w czasie jednej z wypraw na Księstwo Mazowieckie, spalili go Litwini. Po oddaleniu przez Krzyżaków zagrożenia ze strony Prusów, byli oni wrogiem, którego najazdy najczęściej pustoszyły ziemię mazowiecką.

Gdy gród spłonął, biskupi płoccy – właściciele Pułtuska – postanowili w jego miejscu wznieść murowany zamek. Jego zaczątkiem stała się murowana wieża, która stała już na terenie spalonego przez Litwinów grodu. Zamek był wielokrotnie przebudowywany. Swój dzisiejszy kształt uzyskał w XVII w. O jego średniowiecznych korzeniach świadczą dwie cylindryczne baszty strzegące mostu prowadzącego od strony rynku. Dziś w zamku mieści się Dom Polonii, słynący z serwowanych w zamkowej restauracji dań kuchni staropolskiej oraz z przystani nad Narwią, skąd można wybrać się na wycieczkę gondolą wokół pułtuskiego starego miasta.

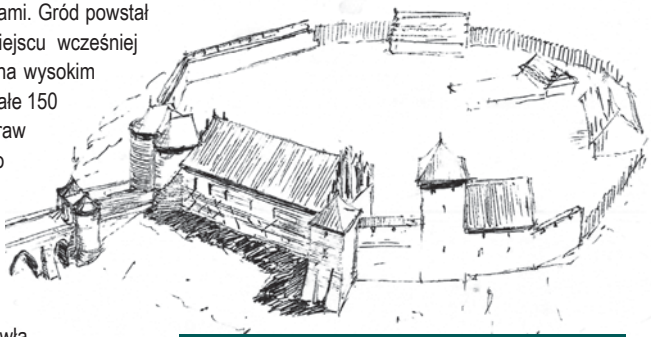

Wizualizacja zamku w Pułtusku z czasów średniowiecza

KSIĄŻĘTA BISKUPAMI

Biskupi płoccy pełnili ważne funkcje na dworze książąt mazowieckich, brali aktywny udział w polityce księstwa, a bywało też, że to sami książęta byli biskupami…

Biskup Andrzej Noskowski, którego pomnik znajduje się przed kolegiatą w Pułtusku, był kanclerzem ostatnich książąt mazowieckich. Fundator tejże kolegiaty biskup Paweł Giżycki był regentem w okresie małoletności książąt mazowieckich. Pełnił tę funkcję w tym samym czasie w obu częściach księstwa: na Mazowszu zachodnim po śmierci księcia Władysława I i na Mazowszu wschodnim po śmierci zmarłego rok wcześniej księcia Bolesława IV.

Historia zna też książąt mazowieckich, którzy zostali biskupami płockimi. Jednym z nich był Henryk, najmłodszy syn księcia Siemowita III. Jego matkę książę kazał udusić, gdyż podejrzewał ją o zdradę, Henryka zaś zaraz po urodzeniu oddał na wychowanie do biednej rodziny. Gdy jednak syn dorósł, okazał się tak podobny do ojca, że ten usynowił go i obdarzył… biskupstwem płockim. Henryk nie palił się jednak do posługi kapłańskiej – zakochał się w siostrze wielkiego księcia Litwy Witolda i poślubił ją, porzucając stan kapłański. Prawie sto lat później inny książę postanowił zostać biskupem płockim. Był to Kazimierz III, brat księcia Konrada Rudego – ojca ostatnich książąt mazowieckich. O mitrę biskupią konkurował z kandydatem popieranym przez króla Polski. By ją otrzymać, zdobył poparcie cesarza Niemiec Fryderyka III Habsburga, zaś jego wybór na biskupa płockiego zatwierdził sam papież. Tak ciężko wywalczonym biskupstwem Kazimierz cieszył się tylko dziewięć lat. Zmarł w 1480 r. w Pułtusku, gdzie też został pochowany.

Zamek w Pułtusku

Najcenniejszy zabytek Pułtuska

Do zamku przylega rynek uznawany za najdłuższy w Europie. Na jego środku stoi gotycko-renesansowa wieża z przełomu XV i XVI w. Jest pozostałością po dawnym ratuszu. Wieża wybudowana z cegły jest u podstawy kwadratowa, w wyższych partiach wieloboczna, sięga 30 m wysokości. Z siódmej kondygnacji można podziwiać panoramę całego miasta. Dużą atrakcją są pułtuskie podziemia. W zabytkowych piwnicach pod ratuszem prezentowana jest ekspozycja Ratusz Pułtuski, ukazująca dzieje magistratu na przestrzeni dziejów. Po przeciwległej do zamku stronie rynku znajduje się drugi cenny zabytek miasta – gotycka bazylika kolegiacka ufundowana w 1449 r. przez biskupa Pawła Giżyckiego. Wielokrotnie przebudowywana świątynia słynie ze sklepienia kolebkowego zdobionego kolorową polichromią. Dekoracja malarska składa się z kilkuset stylizowanych bukietów kwiatowo-roślinnych oraz popiersi ludzkich. Przebudową przeprowadzoną w połowie XVI w. kierował Jan Baptysta z Wenecji. W bazylice znajduje się unikatowe wyposażenie, m.in. kielichy gotyckie, z których najstarszy pochodzi z lat 1470–1480.

Wieża ratuszowa na rynku w Pułtusku

www.pultusk.pl
Punkt Informacji Turystycznej
ul. Rynek 43, tel. +48 23 692 51 32

3 MAKÓW MAZOWIECKI

Gdzie rycerze zbuntowali się przeciw mazowieckiej księżnej

Prawa miejskie nadał miastu książę Janusz I. Legenda mówi, że jego głowa została uwieczniona w herbie miasta. Sceptycy widzą w niej jednak głowę górala i błąd heraldyków, którzy pomylili Maków Mazowiecki z Makowem Podhalańskim…

Łaźnia, jarmarki i gotycki kościół

Średniowieczni mieszkańcy Makowa dbali o czystość. W mieście istniała łaźnia, która zaspokajała też potrzeby dworu. Przez jeden dzień w tygodniu była wykorzystywana przez służbę książęcą. Dochody z pozostałych dni jej użytkowania, a także istniejącej w mieście postrzygalni sukna, przeznaczono na rozwój miasta, które bogaciło się także dzięki jarmarkom. Pod koniec XV w. w mieście odbywały się trzy, z których jeden trwał przez dwa dni. Zamożność mieszkańców zaowocowała fundacją imponującej świątyni zbudowanej w stylu gotyku mazowieckiego. Budowę kościoła pod wezwaniem Bożego Ciała w 1490 r. rozpoczął Stanisław Lipnicki – pleban makowski i kanonik płocki. Kościół, który

przetrwał do dziś, jest pamiątką złotego wieku Makowa. Stojąca obok niego dzwonnica ma niecałe 100 lat. Stanęła w miejscu starszej, XVI-wiecznej, również wolnostojącej, która zawaliła się w latach 20. XX w.

Kościół Bożego Ciała w Makowie Mazowieckim

Księżna mazowiecka chroni się na makowskim zamku

W Makowie znajdował się dwór obronny książąt mazowieckich, który nie zachował się do dzisiaj. Wznosił się obok miasta, na lewym, wyższym brzegu rzeki Orzyc (w rejonie dzisiejszej ul. Warszawskiej). W 1518 r. doszło w nim do dramatycznych wydarzeń. Dwór, w którym przebywała księżna Anna Radziwiłłówna wraz ze starszym synem Stanisławem, próbowali zdobyć zbuntowani mazowieccy możnowładcy, którzy mieli już dość rządów księżnej. Po śmierci męża w 1503 r. – starszego od niej o prawie 30 lat Konrada III zwanego Rudym – Anna sprawowała faktyczną władzę w księstwie w imieniu swych małoletnich synów – Stanisława i Janusza III. Uchodziła za osobę energiczną i nieustępliwą. Gdy jej syn Stanisław osiągnął wiek pozwalający na objęcie rządów, a księżna mu ich nie oddała, część mazowieckiego rycerstwa zbuntowała się przeciw władzy niewieściej. Co prawda dworu nie udało się zdobyć, a Stanisław stanął po stronie matki, jednak buntownicy osiągnęli swój cel: Anna oddała władzę synowi. Jednak tylko formalnie, bo do swej śmierci w 1522 r. to ona miała decydujący głos w sprawach księstwa.

www.makowmazowiecki.pl

w pobliżu

RÓŻAN

Miasto leżące na skrzyżowaniu traktów wiodących z Torunia do Grodna i z Warszawy do Królewca otrzymało prawa miejskie w końcu XIV w. W XV w. znajdował się tu zamek, przez Narew prowadził most i można było pomodlić się w aż sześciu kościołach. Do dziś zachował się tylko jeden z nich – gotycki kościół św. Anny. Most jest współczesny, a po zamku nie ma śladu.

w pobliżu

SYPNIEWO

Pozostałości średniowiecznego grodu zachowały się na terenie prywatnego gospodarstwa przed miastem, od strony wjazdu z Makowa. Gród powstał na przełomie IX i X w. O tak wczesnym jego istnieniu świadczy znaleziony koło grodowej studni, oddanej do użytkowania ok. 915 r., srebrny denar cesarza Ottona i cesarzowej Adelajdy wybity w 991 r. Mimo że gród spłonął w XI w., to otaczające go osady były zamieszkałe także w czasach, gdy ziemią mazowiecką rządzili książęta. Dokumenty kościelne wspominają, że na terenie grodu istniał kościół św. Wawrzyńca, który ponoć… zapadł się pod ziemię. Być może był to jeden z najstarszych kościołów na Mazowszu.

4 PRZASNYSZ
Miasto rzemieślników i piwowarów

W średniowieczu Przasnysz był trzecim pod względem wielkości miastem Mazowsza. Słynął z handlu wołami i wybornego piwa, które sprzedawano do Prus. Na całym Mazowszu to właśnie w Przasnyszu było najwięcej piwowarów.

Miasto wielkie, sławne jarmarkiem na woły

W mieście, które słynęło z piwa, centralnym punktem nie mógł być ratusz. W średniowieczu na środku rynku, w miejscu dzisiejszego, wzniesionego w XVII w. i odrestaurowanego w 2013 r. ratusza, stała… oberża.
Choć według legendy miasto kazał założyć Konrad Mazowiecki, to jednak Przasnysz prawa miejskie otrzymał dopiero w 1427 r. za panowania księcia Janusza I Starszego. Po stu latach w mieście było prawie 700 domów, w których mieszkało ok. 5000 osób. Na rynku obok karczmy, którą potem zastąpił drewniany ratusz, poprzednik obecnego, stał budynek wagi miejskiej, a obok znajdowały się kramy rzemieślnicze oraz jatki. W mieście odbywały się aż trzy jarmarki, na których swoje produkty sprzedawali przasnyscy rzemieślnicy. A było ich w różnych cechach aż pięciuset. Czasy średniowiecza i rzemieślników przypomina coroczny Jarmark Staropolski, który odbywa się na rynku w maju oraz wystawa w Muzeum Historycznym, które mieści się w odrestaurowanym ratuszu.

Klasztor w Przasnyszu

TAJEMNICZY GOŚĆ

W czasach, gdy w miejscu Przasnysza szumiał las, nad płynącą przez dzisiejsze miasto rzeką Węgierką mieszkał młynarz Przasnyk. Pewnej nocy do drzwi jego chaty zapukał tajemniczy nieznajomy. Był wycieńczony i od wielu godzin sam wędrował po dzikich ostępach. Młynarz przyjął go pod swój dach, nakarmił chlebem i miodem i zapewnił nocleg, choć nie wiedział, kim jest jego gość. Jakie było jego zdziwienie, gdy następnego dnia rano pod jego chatę przybyli zbrojni, zaś nieznajomy wędrowiec okazał się samym księciem Konradem Mazowieckim. Książę *w dowód wdzięczności wyniósł Przasnyka do godności szlacheckiej, nadał mu dobra, zaś na pamiątkę szczęśliwego ocalenia w puszczy przasnyskiej wydał przywilej na założenie w tem miejscu miasta, któreby nosiło nazwę Przasnysza, wziętą od młynarza* – pisał ksiądz Józef Osiecki, który opublikował legendę w 1880 r.

Dwa gotyckie kościoły

Ze średniowiecza pozostały dwa przasnyskie kościoły, oba związane z osobą św. Stanisława Kostki. Gotycki kościół farny (ul. św. Wojciecha), wzniesiony w końcu XV w., jest najstarszą świątynią miasta. Obok kościoła znajduje się wolno stojąca dzwonnica z przełomu XV i XVI w. W kościele chrzczony był św. Stanisław Kostka. Tutaj też, w przylegającej do nawy głównej kaplicy północnej, wieczny spoczynek znaleźli jego rodzice: Jan – kasztelan zakroczymski i Małgorzata z Kryskich. Druga przasnyska świątynia, kościół św. Jakuba i św. Anny (ul. 3 Maja) – część klasztoru bernardynów (obecnie pasjonistów) – to jedna z ostatnich gotyckich budowli powstałych na ziemiach polskich. Jego fundatorem był brat św. Stanisława Kostki – Paweł – kasztelan zakroczymski.

Gdzie był dwór książąt mazowieckich?

Na terenie miasta istniał dwór myśliwski książąt mazowieckich, którzy lubili polować w tutejszych kniejach. Prawdopodobnie jego fundamenty znajdują się pod obecnym budynkiem stojącym przy ul. Świerczewo, gdzie jeszcze po II wojnie światowej stał dwór starościński zwany Ant. Dwór miał stanąć nad rzeką Węgierką w miejscu młyna, w którym mieszkał legendarny założyciel Przasnysza – młynarz Przasnyk.

www.przasnysz.um.gov.pl

5 GRUDUSK
Zrekonstruowana warownia

W miejscu średniowiecznego grodu powstał pierwszy skansen archeologiczny na Mazowszu. Gród został otoczony palisadą, a strzegą go wielkie postacie średniowiecznych wojów. Na jego dziedzińcu odtworzone zostały chaty średniowiecznych rzemieślników.

Na wzgórzu zwanym Zieloną Górą istniał od IX do XIII w. gród, który był ważnym punktem na szlaku handlowym prowadzącym z Rusi w kierunku Bałtyku. Stanowił też istotne ogniwo w łańcuchu budowli obronnych, które broniły północnego Mazowsza przed najazdami Prusów. Gród dwukrotnie uległ spaleniu: pierwszy raz w połowie XI w., po raz drugi na początku XIII w. Pożar, który wybuchł w połowie XI w., badacze łączą z walkami, do jakich doszło na Mazowszu, gdy Kazimierz Odnowiciel, syn Mieszka II, usiłował stłumić bunt wywołany przez Masława – byłego cześnika swego ojca. Masław próbował stworzyć na Mazowszu niezależne księstwo oparte na religii pogańskiej. Spalenie grodu w początkach XIII w. może się natomiast wiązać ze zniszczeniem systemu obrony północnego Mazowsza po śmierci wojewody Krystyna.

Strażnik skansenu archeologicznego w Grudusku

www.grudusk.com

w pobliżu

CZERNICE BOROWE

Stojący pośrodku wsi na sztucznie usypanym wzniesieniu wielki kościół gotycki zbudowano ok. 1514 r. w miejscu wcześniejszego, który istniał już w XIV w. Legenda mówi, że kościół stanął tam, gdzie jego fundator zabił wielkiego jelenia, a pomiędzy jego rogami znalazł złoty krzyż.

w pobliżu

TAŃSK-PRZEDBORY

W zagajniku koło wczesnośredniowiecznego grodziska, około kilometra od wioski zachowały się pojedyncze kamienie z tajemniczego cmentarzyska. Od XI do XIII w. w wielu miejscach na Mazowszu i sąsiednim Podlasiu na szczytach wzgórz, z dala od kościołów, natomiast blisko grodów, składano zmarłych w grobach, których ściany wykonane były z wielkich kamieni. Takie cmentarzyska jak to w Tańsku, nazywane są przez archeologów mazowieckimi cmentarzyskami w obstawie kamiennej. Na pewno nie spoczęli w nich zwyczajni mieszkańcy średniowiecznego Mazowsza. Kogo więc tam pochowano? Raczej nie chrześcijan.

w pobliżu

GRZEBSK

Znajdował się tu wczesnośredniowieczny gród, jedna z mazowieckich kasztelanii wymieniona w tzw. falsyfikacie mogileńskim z 1065 r. pod nazwą *Grebesco*. Do dziś zachowały się wały warowni.

w pobliżu

MŁAWA

Było to miasto przygraniczne Księstwa Mazowieckiego z ziemiami należącymi do Zakonu Krzyżackiego. Sprawowane tu były sądy, w czasie których rozstrzygano spory graniczne. W Parku Miejskim (wejście od ul. 3 Maja) znajduje się fontanna przedstawiająca legendarną Muławę – mądrą kobietę, której miasto zawdzięcza swą nazwę.

www.mlawa.pl

6 CIECHANÓW
Niezdobyta warownia

Mury wzniesionego przez księcia Siemowita III potężnego zamku gotyckiego, z dwiema basztami: wschodnią więzienną i zachodnią – arsenałem, dominują nad miastem od ponad sześciu stuleci. Była to najpotężniejsza i nigdy, póki w jej murach przebywali rycerze, niezdobyta warownia na Mazowszu.

Czarny pies strzeże książęcego skarbu

Wedle legendy na ciechanowskim zamku można spotkać groźnego czarnego psa. Jest to podobno zły rycerz, którego książęcy alchemik zamienił w zwierzę. Kto nie przestraszy się bestii, temu wskaże ona tajną komnatę, w której przed wiekami ukryte zostały skarby książąt mazowieckich. Wieść niesie, że psa najłatwiej spotkać na drugiej kondygnacji wieży zachodniej, tam, gdzie na ścianie zachował się fragment tynku, który... do złudzenia przypomina właśnie psa – widać na nim pysk, łapy i ogon...

Czy na zamku rzeczywiście ukryto przed wiekami skarby? Potężną, gotycką warownię, której założenie było wzorowane na twierdzach budowanych przez Krzyżowców w Ziemi Świętej, zamienił w rezydencję syn księcia Siemowita III – Janusz I. Wzniósł pałac zwany *Curia Mayor*, po którym zachowała się jedynie część piwnic. Książę Janusz sprawował rządy w czasach, gdy Księstwo Mazowieckie osiągnęło szczyt swojego rozwoju i bogactwa. Może część tego bogactwa została ukryta w zamkowych lochach?

Co archeolodzy odkryli na zamkowym dziedzińcu

Zanim przystąpiono do rewitalizacji zamku, w wyniku której powstał m.in. nowy budynek pomiędzy basztami, w miejscu tzw. Domu Małego, na dziedzińcu zamkowym przeprowadzono kompleksowe prace archeologiczne. Badacze, choć nie natrafili na ślad tajnej komnaty z książęcymi skarbami, odkopali relikty wieży obronnej oraz wały grodu, który wznosił się niegdyś w miejscu zamku. Gród i wieżę – wówczas miejsce ostatecznej obrony – wzniósł prawie 100 lat przed budową zamku wnuk Konrada Mazowieckiego, książę Konrad II. Po pracach budowlanych sprzed 700 lat pozostał spoczywający głęboko w ziemi topór, którym być może zaostrzano pale wykorzystywane przy wznoszeniu ostrokołu broniącego dostępu do grodu.

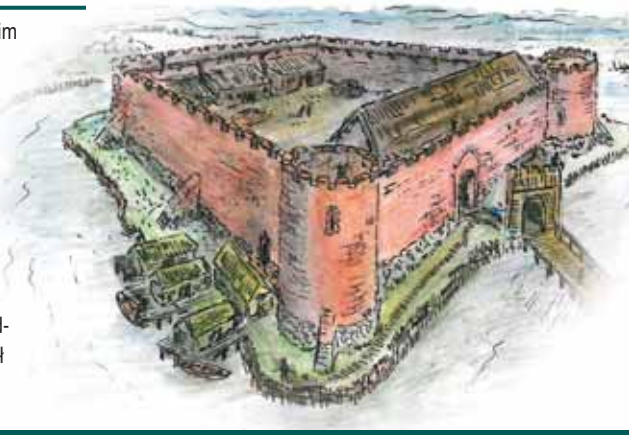

Rekonstrukcja zamku w Ciechanowie – wygląd w XIV w.

INTRYGI, TRUCIZNY I SMOK, CZYLI 300 LAT NIEZALEŻNEGO MAZOWSZA

W basztach na zamku w Ciechanowie można oglądać pierwszą wystawę poświęconą historii Księstwa Mazowieckiego. Na ośmiu kondygnacjach wież zamkowych można stanąć oko w oko z książętami, księżnymi, rycerzami, duchami, Krzyżakami i… pierwszą w dziejach ziem polskich komisją śledczą powołaną przez króla Zygmunta Starego do wyjaśnienia tajemniczego zgonu ostatniego z książąt mazowieckich.

Wystawa na Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie jest pierwszym miejscem w Polsce, gdzie przypomniano 300 lat historii niezależnego Mazowsza – od czasów sprowadzenia Krzyżaków przez Konrada Mazowieckiego do bezpotomnej śmierci ostatnich książąt mazowieckich. Filmy, opowieści, postacie i dekoracje z epoki, w oknach zaś widoki średniowiecznego Ciechanowa – to wszystko sprawia, że wizyta w zamku to prawdziwa wyprawa w przeszłość.

Gdzie legendarny Ciechan przybył ze swoją wybranką

W czasie, gdy budowano gród, w miejscu zamku na terenie Ciechanowa istniała jeszcze jedna warownia: grodzisko na Farskiej Górze. Według legendy założył je rycerz Ciechan, który uciekł z rodzinnego domu ze swą wybranką, piękną Dobroniegą. Musiał wybrać wygnanie, gdy ojciec chciał go na siłę ożenić z nieurodziwą, ale bogatą sąsiadką. Gród został wzniesiony jeszcze w czasach, gdy chrześcijaństwo nie dotarło na Mazowsze. Być może istniała przy nim pogańska świątynia. Wskazuje na to pośrednio tradycja, która nazwę Farska Góra łączy z imieniem pogańskiego boga Swarożyca, a nie, jak mogłoby się wydawać, farą. Okolice Farskiej Góry, zanim książę Janusz I nadał osadzie prawa miejskie i wytyczył rynek w jego dzisiejszym miejscu, stanowiły centrum Ciechanowa. Zachowały się tu do dziś dwa kościoły gotyckie: parafialny Narodzenia NMP (ul. ks. Ściegiennego) oraz kościół Nawiedzenia NMP – dawny klasztor augustianów ufundowany przez księcia Siemowita III oraz jego żonę Eufemię.

https://www.umciechanow.pl,
https://zamekwciechanowie.pl
Zamek Książąt Mazowieckich, tel. +48 23 672 40 64

7 OPINOGÓRA
Pechowe polowanie

Opinogóra słynąca z pałacu Krasińskich, w którym mieści się obecnie Muzeum Romantyzmu, jest też miejscem tragicznej śmierci jednego z mazowieckich książąt.

Początki Opinogóry sięgają XV w., kiedy książę Bolesław IV, wnuk Janusza I, nakazał wybudować w tym miejscu dwór myśliwski. Bolesław władał wschodnią częścią Księstwa Mazowieckiego ze stolicą w Warszawie. Kontynuował politykę swego dziada: zakładał miasta, dbał o rozwój handlu, był też pretendentem do korony Polski po śmierci Władysława Warneńczyka w 1444 r. Książę uwielbiał też polowania. W trakcie jednej ze swych wypraw natknął się na wielkiego dzika. Zwierzę okazało się silniejsze od księcia i młody władca zmarł od ran odniesionych podczas łowów. Dwór, w którym skonał książę Bolesław, znajdował się zapewne tam, gdzie dziś stoi odbudowany dwór Krasińskich. Sam poeta uhonorował tragicznie zmarłego księcia. U podnóża wzgórza, na którym wznosi się pałac, kazał ustawić kamienny krzyż z tablicą ku czci księcia mazowieckiego.

www.muzeumromantyzmu.pl

Pomnik upamiętniający Bolesława IV

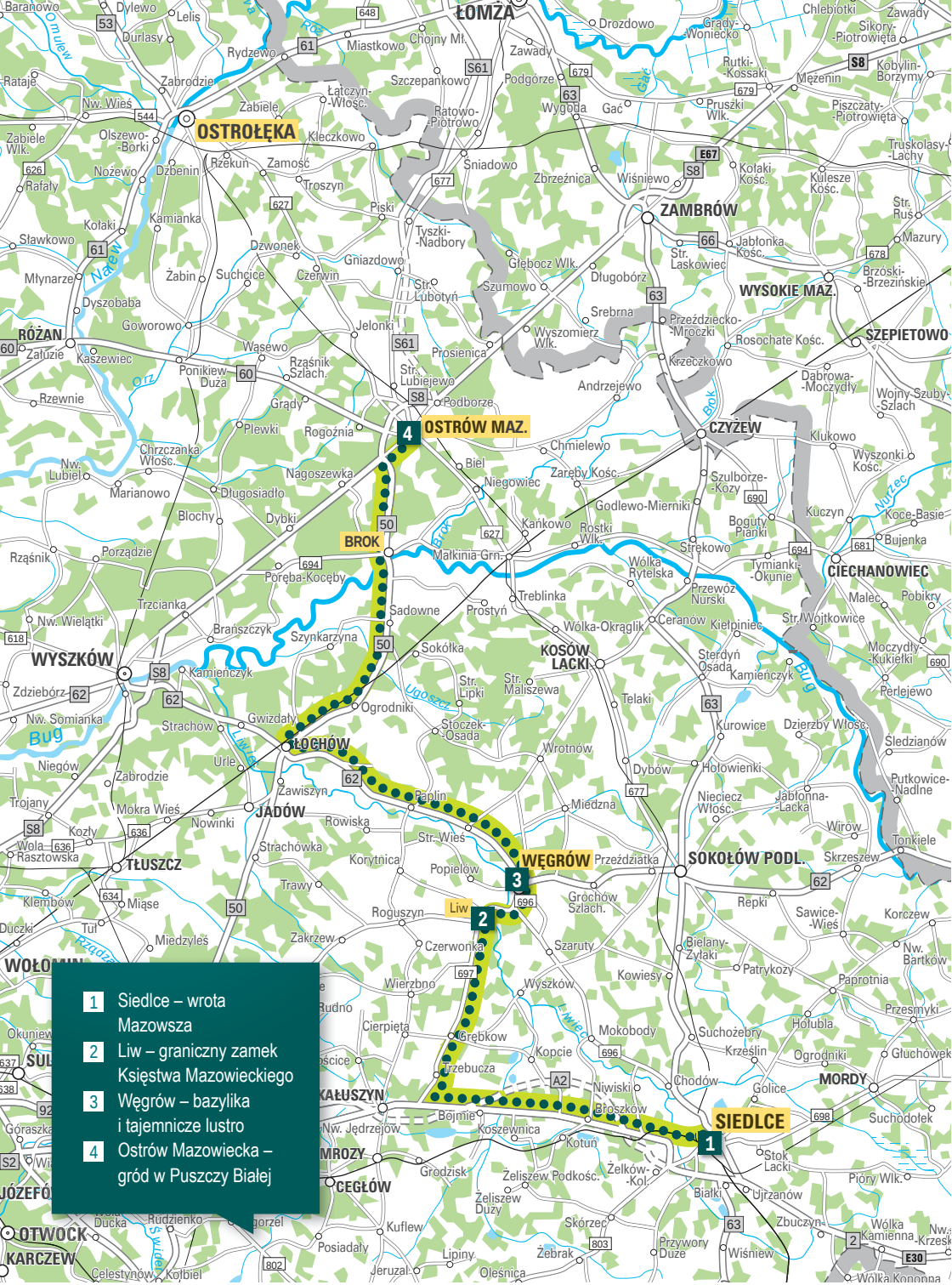

1 Siedlce – wrota Mazowsza
2 Liw – graniczny zamek Księstwa Mazowieckiego
3 Węgrów – bazylika i tajemnicze lustro
4 Ostrów Mazowiecka – gród w Puszczy Białej

Jarmark Księżnej Anny w grodzie w Ostrowi Mazowieckiej

Trasa księżnej Anny i ostatnich książąt mazowieckich

W połowie XV w. terytorium Litwy zaczynało się niespełna… 90 km na wschód od Warszawy. Rzeką graniczną był Liwiec. Wzniesiony na jego zachodnim brzegu zamek w Liwie był graniczną twierdzą książąt mazowieckich, leżący zaś na jego wschodnim brzegu Węgrów, choć przez książąt założony, był już miastem litewskim. Siedlce leżące na skrzyżowaniu trzech krain: Mazowsza, Małopolski i Litwy były zaś miejscem, przez które niczym przez bramę wnikały na Mazowsze wpływy ze wschodu.

Na północy, gdzie historyczne Mazowsze sięgało prawie po dzisiejszy Białystok, w puszczańskich ostępach mieszkali bartnicy i smolarze. Założona w Puszczy Białej osada dzięki przywilejom mazowieckich książąt stała się kwitnącym miastem. Dziś w Ostrowi Mazowieckiej stoi pomnik księżnej Anny, która przyczyniła się do jej rozwoju, a w miejscu, gdzie wedle tradycji stał dwór myśliwski książąt mazowieckich, jego replika.

KSIĘŻNA ANNA RADZIWIŁŁÓWNA
(1476–1522)
Córka kanclerza wielkiego litewskiego Mikołaja Radziwiłła, ciotka Barbary Radziwiłłówny, była pierwszą mazowiecką władczynią, która nie pochodziła z książęcego rodu. Od śmierci swego męża Konrada III Rudego w 1503 r. prawie przez 20 lat sprawowała realną władzę w Księstwie Mazowieckim. Zagwarantowała swym synom – Januszowi III i Stanisławowi – potwierdzenie dziedzicznego prawa do całego wschodniego Mazowsza. Sprzeciwiła się też związkowi Stanisława z Katarzyną Radziejowską, wyrzucając ją z mazowieckiego dworu. Dało to powód do podejrzeń, że przedwczesna śmierć księżnej była zemstą Katarzyny, która za wszelką cenę chciała wejść do książęcej rodziny.

1 SIEDLCE
Wrota Mazowsza

Co prawda Siedlce nie leżą na terenie historycznego Mazowsza, lecz w Małopolsce, na terenie dawnego województwa sandomierskiego, jednak stanowią ważny punkt na Szlaku Książąt Mazowieckich.

Ekstaza św. Franciszka pędzla El Greco

Siedlce, o których po raz pierwszy wzmiankował w swoim dokumencie kardynał Zbigniew Oleśnicki, leżały na styku trzech krain. W średniowieczu był to prawdziwy tygiel kultur i narodów. Na północy było Mazowsze, na południu Małopolska, zaś na wschodzie i południowym wschodzie Ruś, której terytorium później zostało włączone do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Przez teren dzisiejszych Siedlec migrowali Rusini na teren Podlasia. Tędy również wiodły szlaki z Księstwa Mazowieckiego na Ruś Halicką i do Ziemi Bełskiej, które w XIV i XV w. były pod władzą książąt mazowieckich. Wschodnie wpływy widoczne były zarówno w ubiorze książąt i rycerzy mazowieckich, jak i w koligacjach rodzinnych władców. Większość z nich wiązała się węzłem małżeńskim z księżniczkami pochodzącymi z Rusi i Litwy. Dziś wizytówką miasta jest klasycystyczny zespół pałacowo-parkowy z XVIII w., wybudowany w miejscu wcześniejszego drewnianego dworu. Najstarszą świątynią w mieście jest kościół św. Stanisława ufundowany przez Kazimierza i Izabelę Czartoryskich. W mieszczącym się na ul. bpa Świrskiego Muzeum Diecezjalnym ozdobą zbiorów jest jedyny w Polsce obraz El Greco – jednego z najwybitniejszych przedstawicieli manieryzmu.

www.pttksiedlce.pl
Centrum Informacji Turystycznej
ul. K. Pułaskiego 7, tel. +48 535 068 593

2 LIW
Graniczna twierdza

Położony nad malowniczym Liwcem warowny zamek, podobny do tego w Trokach na Litwie, strzegł wschodniej granicy Mazowsza. Tutaj też do ostatka próbowano bronić niezależności księstwa mazowieckiego od władców Polski.
Pierwsza wzmianka o grodzie nad Liwcem pochodzi

Pałac Ogińskich w Siedlcach

SZLAK DOLINY LIWCA

Od Kałuszyna Szlak Książąt Mazowieckich pokrywa się ze Szlakiem Doliny Liwca. Biegnie wzdłuż dawnego traktu handlowego przez Grodzisk, Liw, Węgrów do Łochowa. Atrakcjami trasy są m.in. unikatowe zabytki architektury oraz niezwykłe krajobrazy. Szlak ten można również pokonać płynąc kajakiem po Liwcu.

We wsi Sucha koło Grębkowa nad dopływem Liwca Kostrzyniem znajduje się Muzeum Architektury Drewnianej Regionu Siedleckiego. Głównym obiektem skansenu jest modrzewiowy dwór z 1743 r. należący niegdyś do kasztelana liwskiego Ignacego Cieszkowskiego. We wnętrzu barokowego dworu, w pokojach od strony ogrodu, zachowały się fragmenty oryginalnych malowideł. Kolejną atrakcją skansenu jest chałupa z 1860 r., w której miał się ukrywać ksiądz Stanisław Brzóska, ostatni dowódca partyzancki powstania styczniowego.

Na wysokiej skarpie Liwca przed Liwem zachowały się pozostałości wałów dużego grodu z XI w. Obiekt o imponującej powierzchni 5 ha chętnie porównywano do Wawelu. Z punktu widokowego na wałach można podziwiać urok krajobrazu okolic. Według lokalnej tradycji w tym miejscu kończyła się Polska.

W miejscowości **Starawieś** koło Węgrowa znajduje się XIX-wieczny pałac, który swym wyglądem pasuje bardziej do krajobrazu Anglii niż Mazowsza. Rezydencję wzniesioną w XVI w. kazał kilkaset lat później przebudować w stylu modnego wówczas neogotyku angielskiego książę Sergiusz Golicyn. Brama pałacowa posiada cztery filary zwieńczone krenelażem. Zewnętrzne elewacje pałacu z nadwieszonymi ośmiobocznymi wieżyczkami w narożnikach również wieńczy krenelaż. W narożu południowo-wschodnim znajduje się trzykondygnacyjna ośmioboczna wieża z blankami.

W **Łochowie** warto zatrzymać się, by obejrzeć pałac zaprojektowany przez czołowego XIX-wiecznego architekta Bolesława Pawła Podczaszyńskiego, we wsi **Gwizdały** zaś, by zobaczyć jedyne w Polsce muzeum… gwizdków.

z dokumentu księcia Bolesława II mazowieckiego z 1304 r. Na początku XV w. książę Janusz I w miejscu grodu wzniósł zamek, a przygrodowej osadzie nadał prawa miejskie. Warownia składała się z dwóch równoległych budowli: Domu Dużego – siedziby książęcej i Domu Małego, gdzie mieściły się pomieszczenia gospodarcze. Domy zostały połączone murami obronnymi, a do wnętrza prowadziła wysunięta brama. Sto lat później księżna Anna Mazowiecka rozbudowała Dom Duży oraz nadbudowała bramę i mury obronne.

Z dawnego gotyckiego zamku zachowała się monumentalna wieża bramna, fragment murów obwodowych i wybudowany w XVIII w., w miejscu Domu Małego, dwór starościński. Zamek w Liwie przed zniszczeniem i rozbiórką uratowali… Niemcy. W czasie II wojny światowej polski archeolog Otto Warpechowski przekonał władze hitlerowskie, że ruiny są pozostałością zamku krzyżackiego. Podstęp się udał, a okupant rozpoczął

Zamek w Liwie

OSTATNI BASTION NIEPODLEGŁEGO MAZOWSZA

Na zamku w Liwie, 10 lat po faktycznym inkorporowaniu ziem księstwa do Polski, Anna Mazowiecka – siostra zmarłych bezdzietnie książąt Janusza i Stanisława – sprzeciwiła się woli króla Polski, który zażądał, by oddała mu zarządzane przez nią ziemie mazowieckie.

Anna po śmierci swego brata Janusza III przez sześć miesięcy sprawowała faktyczne rządy na Mazowszu. Ziemię oddała królowi Zygmuntowi Staremu dopiero, gdy władca przybył do Warszawy na uroczystości pogrzebowe ostatniego księcia Mazowsza. Król, mimo że włączył Mazowsze do Polski, pozostawił Annie część ziem, w tym m.in ziemię liwską, ale tylko jako zaopatrzenie do czasu wyjścia za mąż. Po ślubie księżna miała je oddać królowi Polski. O rękę Anny starał się Wilhelm Hohenzollern, były też plany wydania jej za przyszłego króla Zygmunta Augusta, jednak ostatecznie księżniczka wzięła ślub ze Stanisławem Odrowążem. Choć wyszła za mąż, nie zamierzała rezygnować z ziem, które od wieków pozostawały w jej rodzie. Księżna schroniła się na zamku w Liwie, który wcześniej kazała rozbudować i nie wpuściła do warowni królewskich posłów. Obrzuceni obelgami musieli wrócić z niczym do Krakowa. Dopiero w 1537 r. księżna została zmuszona do ukorzenia się przed królem i zrzeczenia się praw do Mazowsza, po czym opuściła teren księstwa. Tak zakończyła się ostatecznie historia niezależnego od Korony Polskiej Księstwa Mazowieckiego.

nawet odbudowę wieży. Obecnie w zamku mieści się Muzeum Zbrojownia z bogatymi zbiorami broni z XV–XX w.

Rekonstrukcja zamku w Liwie z czasów średniowiecza

www.liw-zamek.pl, www.liw.pl

3 WĘGRÓW
Bazylika i tajemnicze lustro

Założony w XIV w. Węgrów uzyskał prawa miejskie w 1441 r., gdy o Podlasie rywalizowały Księstwo Mazowieckie i Litwa. Miał ugruntować władzę książąt nad Podlasiem, ale szybko stał się miastem litewskim.

Pięć lat po nadaniu miastu praw miejskich książę Bolesław IV zrzekł się Podlasia i od tej pory Węgrów stał się częścią Litwy. Przybywali tu jednak nadal wysłannicy książąt mazowieckich, bo przez Węgrów biegł Wielki Gościniec Litewski, który łączył Warszawę z Wilnem.

Sercem Węgrowa jest stojąca na Rynku Mariackim Bazylika Wniebowzięcia NMP oraz św. Piotra, Pawła, Andrzeja i Katarzyny. W obecnym kształcie została wzniesiona przez Jana Dobrogosta Krasińskiego na początku XVIII w. według projektu architekta Tylmana z Gameren. Stoi w miejscu wcześniejszej świątyni, którą w 1414 r. ufundował Piotr Pilik – marszałek księcia mazowieckiego Siemowita IV. W zakrystii znajduje się jeden najbardziej tajemniczych artefaktów znanych z ziem polskich – wykonane ze stopu złota i srebra, ważące 17 kg, pęknięte na trzy części, zmatowiałe lustro. Łacińska inskrypcja wykonana na jego ramie głosi,

Owiane aurą tajemniczości lustro Twardowskiego

że *tym lustrem zabawiał innych, magiczne sztuki okazując, Twardowski, lecz obecnie obrócone jest ono na służbę Bogu*. Ponoć przed śmiercią słynny czarnoksiężnik – niemiecki mag i alchemik Durentius, czyli Twardy, który został zapamiętany w polskiej tradycji jako Pan Twardowski – podarował lustro biskupowi Franciszkowi Krasińskiemu. Ten zaś złożył je jako wotum w kościele. Lustro wisi jednak tak, żeby nikt nie mógł się w nim przejrzeć, można by bowiem zobaczyć w nim swoją przyszłość, a nawet… diabła. Tak przynajmniej mówi legenda.

MISTRZ TWARDOWSKI I DUCH BARBARY RADZIWIŁŁÓWNY

Na prośbę króla Zygmunta Augusta mistrz Twardowski miał wywołać ducha Barbary Radziwiłłówny – zmarłej żony władcy. Według legendy ukazała się ona w tajemniczym lustrze. Mistrz prosił króla, by nie dotykał zjawy, bo spadnie na niego nieszczęście. Gdy jednak król ujrzał Barbarę, nie mógł powstrzymać się, by jej nie objąć. Czar prysł, lustro pękło, a na króla i Twardowskiego spadły nieszczęścia. Zygmunt August zmarł wkrótce w Knyszynie, Twardowski zaś został porwany z karczmy Rzym w Mystkach (k. Wysokiego Mazowieckiego) przez… diabły. Ponoć wcześniej zaprzedał duszę, podpisując cyrograf, w którym był warunek, że odda ją jedynie w Rzymie. Niektórzy twierdzili jednak, że Twardowskiego wcale nie porwały diabły, lecz ludzie z krwi i kości. Twardowski tak naprawdę nie wywołał ducha Barbary, ale podstawił łudząco do niej podobną dwórkę. By sprawa nie wyszła na jaw, Twardowskiego porwali inicjatorzy mistyfikacji.

W Węgrowie warto też zobaczyć klasztor i kościół poreformacki (ul. Kościuszki 27). W jego wnętrzach znajdują się przepiękne barokowe rzeźby, freski oraz nagrobek Jana Dobrogosta Krasińskiego. W krypcie zaś zachowały się zmumifikowane pochówki sprzed ponad 250 lat.

www.wegrow.com.pl

4 OSTRÓW MAZOWIECKA
Miasto księżnej Anny

Ostrów Mazowiecka swą nazwę zawdzięcza nie wyspie, jak inne znane z ziem polskich Ostrowy, lecz… prymitywnej drabinie bartniczej zwanej „ostrową", przy pomocy której dawni mieszkańcy Puszczy Białej podbierali miód pszczołom.

Ukryta w puszczy osada bartników, drwali i myśliwych stała się miastem w 1434 r., gdy liczący podówczas 14 lat książę Bolesław IV – wnuk Janusza I – nadał jej prawa miejskie. Jednak to Anna Radziwiłłówna – żona Konrada, syna Bolesława – została zapamiętana przez mieszkańców miasta do dziś. Księżna nadała miastu prawa do odbywania czterech jarmarków rocznie i jednego targu tygodniowo. Od tej pory położona dogodnie na szlakach handlowych Ostrów zaczęła bogacić się

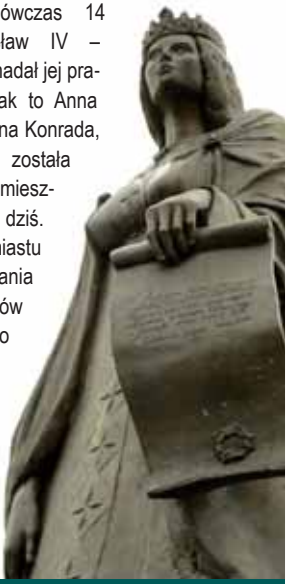

Pomnik księżnej Anny w Ostrowi Mazowieckiej

na handlu. Pamiątką po księżnej jest jej pomnik (skwer przy ul. 3 Maja) – jeden z zaledwie dwóch pomników dawnych władców Mazowsza (drugi, znajdujący się w Gostyninie, upamiętnia księcia Siemowita IV), jakie stoją dziś na ziemi mazowieckiej. Inną pamiątką po

DZIEJOWA UGODA I ZABÓJCZY ROMANS

W 1392 r. doszło do wydarzenia, bez którego nie byłoby historycznego zwycięstwa w bitwie pod Grunwaldem. Skłóceni do tej pory król Polski Jagiełło oraz jego brat stryjeczny Witold zawarli ugodę, której ostrze zostało wymierzone przeciw Krzyżakom. Zdaniem części historyków porozumienie to zostało zawarte w dworze myśliwskim książąt mazowieckich w Ostrowi Mazowieckiej. Ugodę udało się osiągnąć przy dużym udziale mazowieckich władców. Rok przed jej zawarciem król Władysław Jagiełło poprosił o pomoc Henryka, biskupa płockiego, najmłodszego syna księcia Siemowita III i przyrodniego brata rządzących podzielonym wówczas na dwie części (wschodnią i zachodnią) księstwem: Janusza i Siemowita IV. Henryk wyruszył z delikatną misją do przebywającego u Krzyżaków Witolda. Miał przekonać go do zgody z Jagiełłą. Biskup wykazał się niebywałym talentem negocjacyjnym. Nie dość, że namówił Witolda do spotkania z bratem, to jeszcze był tak przekonujący, że Witold porzucając Krzyżaków – swoich dotychczasowych sprzymierzeńców – spalił im dwa zamki… Czar biskupa podziałał nie tylko na Witolda. Dosięgnął także jego siostrę Ryngałłę, którą kronikarze ze względu na wyjątkową urodę nazywali „cudną". Ryngałła i Henryk zakochali się. Biskup porzucił stan duchowny oraz płockie biskupstwo i wziął z Rynagłłą ślub. Związek ten nie wyszedł na dobre Henrykowi, który zmarł niespodziewanie pół roku po zawarciu ugody. Niektórzy podejrzewali Ryngałłę o otrucie męża. Być może poniewczasie uznała, że nie powinna była brać ślubu z osobą duchowną…

Rekonstrukcja grodu książąt mazowieckich

książęcych czasach jest zrekonstruowany w Ogródku Jordanowskim Gród Książąt Mazowieckich. Stoi w miejscu, gdzie wedle tradycji znajdował się niegdyś dwór myśliwski księcia Janusza I, z którego książęta wyruszali na polowania.

www.powiatostrowmaz.pl, www.ostrowmaz.pl
Punkt Informacji Turystycznej
ul. 3 Maja 68, tel. +48 29 645 71 01

w pobliżu

BROK
Gród biskupów płockich

Historia położonego na terenie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego miasteczka sięga czasów Konrada Mazowieckiego. W dokumencie wydanym przez księcia w 1203 r. wspomniany jest gród obronny z kościołem i przynależnymi do niego osiemnastoma wsiami. Już wtedy, choć leżał na terenie Księstwa Mazowieckiego, Brok był własnością biskupów płockich. Czasy średniowiecza pamięta późnogotycki kościół parafialny św. Andrzeja Apostoła. Pamiątką po rządach biskupów płockich są malowniczo położone ruiny XVII-wiecznego pałacu, gdzie w młodości nauki pobierał m.in. przyszły król Polski Michał Korybut Wiśniowiecki.

www.brok.pl

Kościół w Broku

w pobliżu

OSTROŁĘKA
Gród nad Narwią

Gród obronny, którego wały zachowały się do dziś przy ujściu rzeki Omulew do Narwi, do XIII w. stanowił bastion chroniący Mazowsze od najazdów z północy. W 1373 r. książę Siemowit III nadał Ostrołęce prawa miejskie, a kilkadziesiąt lat później jego syn, książę Janusz I, ufundował kościół parafialny. Świątynia istnieje do dziś (ul. Farna), jednak tylko jej prezbiterium zachowało cechy gotyckie. Swój obecny wygląd zawdzięcza przebudowie, która miała miejsce w połowie XVII w.

www.ostroleka.pl, www.kurpiowskipark.pl

HISTORYCZNE MAZOWSZE SIĘGAŁO DALEKO NA WSCHÓD

Historyczne Mazowsze, choć na południu miało mniejszy zasięg niż obecnie, bo kończyło się na Pilicy, na wschodzie sięgało daleko w głąb dzisiejszego Podlasia. Miasta, które dziś znajdują się na terenie województwa podlaskiego – Nowogród, Łomża czy Wizna – były przez cały czas istnienia Księstwa Mazowieckiego jego częścią. Najbardziej wysuniętym na wschód miastem, które założyli książęta, był Mielnik leżący tuż przy dzisiejszej granicy z Białorusią.

Na tzw. Wzgórzu Siemowita, na terenie malowniczo położonego Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie, wznosił się niegdyś książęcy gród. W XIV w. na jego miejscu stanął niewielki zamek, który jednak nie ocalał do naszych czasów. Dziś w skansenie możemy podziwiać drewniane budownictwo i kulturę Kurpiów. Kurpiowszczyzna też ukształtowała się w czasach, gdy Mazowszem rządzili książęta. W lasach Puszczy Zielonej chronili się ludzie niepokorni. Jedni mieli grzechy na sumieniu, inni uciekali przed pańszczyzną, a jeszcze inni chronili się w lasach, bo wydawały im się one bezpieczniejsze niż osady leżące na pograniczu.

W Łomży ostatni książęta mazowieccy – Stanisław, Janusz III i ich siostra Anna – ufundowali katedrę, która jest jednym z najcenniejszych zabytków miasta. Świątynia, ukończona już po śmierci mazowieckich władców, była ich ostatnią fundacją.

Warownia w Wiźnie (gród zwany Górą Królowej Bony) stanowiła jeden z ważniejszych grodów mazowieckich strzegących pogranicza z Litwą i Zakonem Krzyżackim. Paradoksalnie, choć gród leżał na dalekim wschodzie Mazowsza, zawsze był związany z ziemią płocką.

Przez pewien czas pod władzą książąt mazowieckich znajdowały się też tereny właściwego Podlasia. Sama nazwa tego obszaru wywodzi się ponoć od sformułowania „po lachy" i oznaczała pierwotnie rubież między księstwami ruskimi a polskimi. Książęta mazowieccy zabiegali o włączenie Podlasia do swych włości. Sztandary z orłem i smokiem powiewały nad grodami w Drohiczynie, Surażu, Tykocinie, a także w Bielsku Podlaskim. Były to ziemie sporne z Litwą i ostatecznie, gdy książę Bolesław IV zrzekł się ich na rzecz Litwy w 1446 r., stały się jej częścią. Od tej pory rzeka Liwiec oddzielała Mazowsze od Litwy, a zamek w Liwie został strażnicą graniczną.

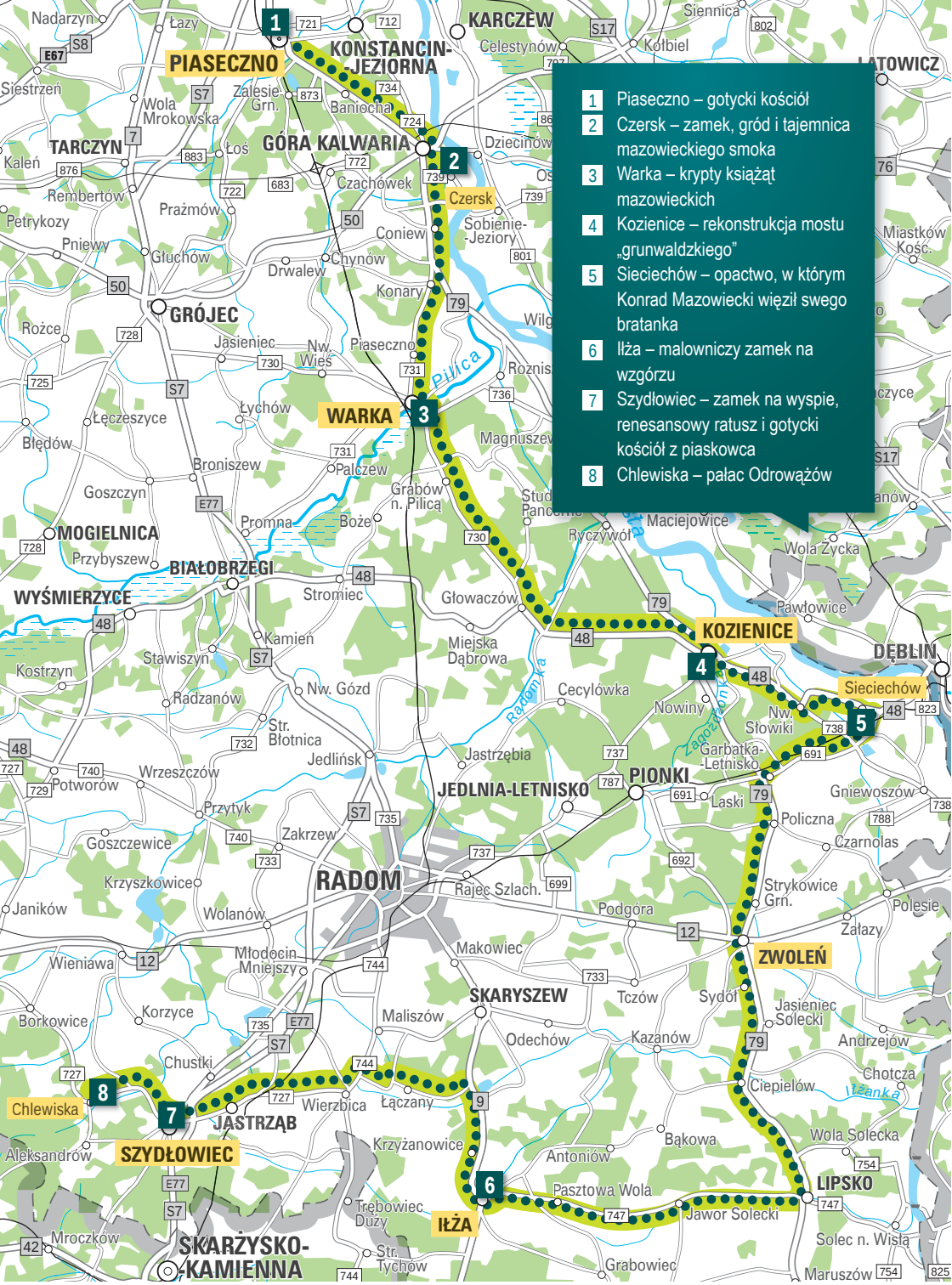
1 Piaseczno – gotycki kościół
2 Czersk – zamek, gród i tajemnica mazowieckiego smoka
3 Warka – krypty książąt mazowieckich
4 Kozienice – rekonstrukcja mostu „grunwaldzkiego”
5 Sieciechów – opactwo, w którym Konrad Mazowiecki więził swego bratanka
6 Iłża – malowniczy zamek na wzgórzu
7 Szydłowiec – zamek na wyspie, renesansowy ratusz i gotycki kościół z piaskowca
8 Chlewiska – pałac Odrowążów
PIASECZNO
KONSTANCIN-JEZIORNA
KARCZEW
GÓRA KALWARIA
Czersk
TARCZYN
GRÓJEC
WARKA
MOGIELNICA
BIAŁOBRZEGI
WYŚMIERZYCE
KOZIENICE
DĘBLIN
Sieciechów
PIONKI
JEDLNIA-LETNISKO
RADOM
ZWOLEŃ
SKARYSZEW
JASTRZĄB
SZYDŁOWIEC
IŁŻA
LIPSKO
SKARŻYSKO-KAMIENNA
Chlewiska
Pilica
Radomka
Iłżanka

Zamek w Czersku

Trasa księcia Janusza

Skąd wziął się smok w herbie ziemi czerskiej? Jakie piwo najchętniej pijali mazowieccy książęta? Odpowiedzi na te pytania można znaleźć podróżując po południowym Mazowszu. Tutaj też, na Pilicy, kończyło się Księstwo Mazowieckie. Za bezkresnymi puszczami, w których łatwiej było spotkać dzikiego zwierza niż człowieka, a których pozostałością jest Puszcza Kozienicka, zaczynała się Małopolska. Choć tereny te należały do polskich królów, także książęta mazowieccy odcisnęli na nich swoje piętno. W Kozienicach powstał przy współpracy księcia Janusza most pontonowy, który umożliwił Jagielle przeprawę przez Wisłę na ziemie Zakonu Krzyżackiego, w Sieciechowie Konrad Mazowiecki więził swoich przeciwników politycznych, na szydłowieckim zamku ważyły się losy księstwa, w Iłży zaś na śmiałków czekają skarby ukryte w zamkowych lochach.

Janusz I Starszy (1346–1429) był jednym z najwybitniejszych książąt mazowieckich. Nazywano go Kazimierzem Wielkim Mazowsza. Sprawował rządy we wschodniej części księstwa. Założył 24 miasta, m.in. Przasnysz, Ciechanów, Łomżę, Zakroczym, a także Nową Warszawę, czyli dzisiejsze Nowe Miasto. W 1406 r. książę Janusz przeniósł stolicę swej części księstwa z Czerska do Warszawy. Zadbał, by nowa stolica została zabezpieczona murami miejskimi, rozbudował też warszawski zamek. Wzniósł także zamki w Czersku i Liwie, a potężną twierdzę w Ciechanowie przekształcił w książęcą rezydencję. Na terenie jego księstwa, pod Czerwińskiem, odbyła się koncentracja połączonej armii polsko-litewskiej podążającej pod Grunwald. I to właśnie książę Janusz był pierwszym rycerzem, który gratulował Władysławowi Jagielle zwycięstwa nad Zakonem Krzyżackim.

1 PIASECZNO
Miasto mazowieckich księżnych

O bogatej historii miasta przypomina gotycki kościół i rynek. W miejscu dawnego książęcego dworu znajduje się piękny park. Tylko pojedyncze lipy pozostały z traktu, który prowadził do siedziby władców Mazowsza.

Miasto swój rozwój w średniowieczu zawdzięczało książętom mazowieckim: Januszowi I Starszemu, który w 1429 r. dokonał lokacji na prawie chełmińskim i Annie, żonie księcia Konrada III Rudego, która w 1513 r. nadała miastu prawo odbywania jarmarku i targów. Decyzja ta miała ogromne znaczenie dla Piaseczna, a handel na piaseczyńskim rynku odbywał się nieprzerwanie aż do 1964 r.!

O czasach świetności pod rządami Piastów mazowieckich przypomina dziś kościół pw. św. Anny mieszczący się na rynku. Około 1350 r. książę Siemowit III ufundował w tym miejscu pierwszą drewnianą świątynię. W 1458 r. księżna Anna, matka księcia Bolesława IV, nadała parafii grunty i ponownie erygowała kościół. Kres najstarszej w Piasecznie świątyni przyniósł pożar, który wybuchł w 1526 r., czyli w tym samym roku, gdy ziemie księstwa zostały włączone do Polski.

Budowę nowego murowanego kościoła rozpoczęto dopiero w połowie XVI w. Jednonawowa świątynia była kilkakrotnie niszczona, odbudowywana i remontowana. W elewacji wschodniej znajduje się nisza z późnobarokową rzeźbą św. Nepomucena. Bryła budowli wsparta jest szkarpami. W latach 60. XX w. przeprowadzono regotyzację świątyni, a w pobliżu ołtarza głównego, na północnej i wschodniej ścianie prezbiterium, odkryto fragmenty polichromii z 1555 r. Przedstawiają one sceny z Ewangelii. W dawnej plebani obok kościoła mieści się Muzeum Regionalne, w którym prezentowane są zabytki związane z Piasecznem.

Kościół św. Anny w Piasecznie

SILNE RZĄDY SŁABEJ PŁCI

Przypadłością ostatnich męskich potomków mazowieckiej linii Piastów była śmierć w młodym wieku. Bolesław IV zmarł mając 34 lata, a jego syn Konrad Rudy w wieku 55 lat. Obaj pozostawili nieletnich następców tronu. Ster rządów w księstwie trafiał wówczas w ręce ich matek i żon, które sprawowały władzę regencyjną w imieniu swych wnuków lub synów. Po śmierci Bolesława IV władzę tę sprawowała najpierw jego matka Anna, potem zaś jego żona Barbara. Obie księżne zapisały się w historii fundacjami kościołów, m.in. pw. św. Anny w Warszawie i Piasecznie. Jeszcze większy wpływ na rozwój ziemi mazowieckiej miały rządy Anny Radziwiłłówny, wdowy po księciu Konradzie III oraz – już po inkorporacji księstwa – jej córki Anny Mazowieckiej. Obie księżne, poprzez nadawanie przywilejów organizacji jarmarków i targów, przyczyniły się do rozwoju gospodarczego wschodniego Mazowsza.

www.piaseczno.eu

2 CZERSK
Zamek zielonego smoka

Czersk, dziś niewielka wioska, w czasach panowania książąt mazowieckich był obok Płocka największym ośrodkiem władzy na Mazowszu i stolicą wschodniej jego części. Komesem czerskiego grodu był w XI w. Magnus – zapewne syn króla Anglii Harolda II. Być może jego grób odkryli archeolodzy podczas wykopalisk na terenie kościoła grodowego.

Centrum militarne Mazowsza

W XI w., gdy Płock uznawano za stolicę Mazowsza, Czersk był jego centrum militarnym. W miejscu dzisiejszego zamku wznosił się warowny gród, obok którego rozwijało się podgrodzie. W połowie XIV w. przekształciło się ono w miasto, a obecny Plac Tysiąclecia stał się jego rynkiem. Do dziś zachował się średniowieczny układ urbanistyczny z rynkiem i odchodzącymi od niego promieniście ulicami.

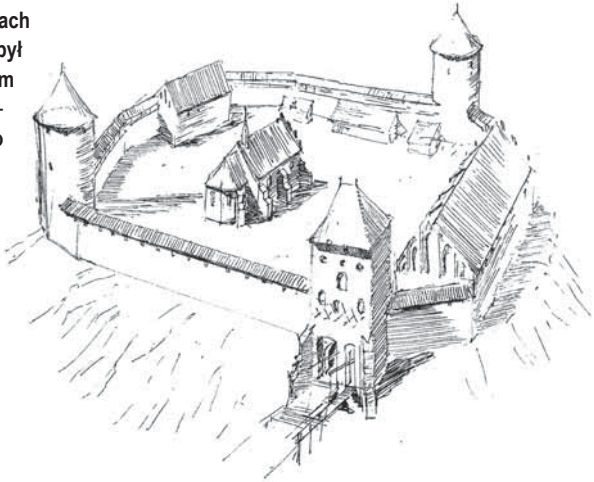

Rekonstrukcja zamku w Czersku z czasów średniowiecza

CZY ANGIELSKI KRÓLEWICZ SPRAWOWAŁ RZĄDY W CZERSKU?

Podczas wykopalisk w 1966 r. naukowcy odkryli na terenie kościoła grodowego nietypowy grób, który musiał należeć do możnego wojownika. Szczątki spoczywały w trzymetrowej drewnianej trumnie okutej żelazem. Na palcu lewej ręki zmarłego znajdował się złoty pierścień, obok zwłok spoczywały miecz i włócznia, w nogach zaś wiaderko do pojenia konia. Od chwili odkrycia toczy się dyskusja, czy nie jest to przypadkiem pochówek syna ostatniego króla Anglii przed podbojem normańskim – Magnusa Haroldsona. W 1066 r. na polach pod Hastings rozegrała się krwawa bitwa, w której starły się zastępy rycerzy angielskich dowodzonych przez króla Harolda z rycerzami normańskimi dowodzonymi przez Wilhelma Zdobywcę. Anglicy bitwę przegrali, król Harold poległ, a jego synowie musieli ratować się ucieczką. Ich imiona szybko zniknęły z angielskich kronik, ale imię najmłodszego z nich – Magnusa – pojawiło się w kronice… Galla Anonima. Najstarszy polski kronikarz wymienił komesa Wrocławia, a później Mazowsza o imieniu Magnus, tytułując go księciem. Pośrednim dowodem na to, że chodzi o Magnusa Haroldsona (poza tym samym imieniem) może być fakt, że siostra Magnusa wyszła za mąż za władcę Rusi Kijowskiej, co wskazuje na bliskie związki władców Anglii ze wschodnimi rubieżami Europy. Komes Magnus rezydował w Czersku, legenda wiąże z jego osobą powstanie miasta Magnuszew. To również on mógł przywieźć na Mazowsze heraldyczny symbol dwunogiego smoka – wywernę. Rodowym herbem Magnusa, który wywodził się z rodu sprawującego od wieków władzę w księstwie Wessex, była właśnie wywerna. W Czersku znana jest legenda o skarbach, które spoczywają gdzieś w lochach pod zamkiem. Ponoć pilnuje ich… smok.

Stolica wschodniego Mazowsza

Książęta mazowieccy rozbudowali czerski gród. Tutaj książę Konrad I Mazowiecki więził swojego rywala księcia śląskiego Henryka Brodatego. Nieszczęśnik był zamknięty w specjalnej skrzyni, z której wystawały mu tylko kończyny i głowa. Konrad Mazowiecki chciał na swym więźniu wymusić ustępstwa polityczne. Dopiero żona śląskiego księcia, Jadwiga, ubłagała okrutnego Konrada, by wypuścił jej męża. Z Czerska władzę nad wschodnim Mazowszem sprawował wnuk Konrada Mazowieckiego – Konrad II. Gród był też stolicą księcia Trojdena – założyciela dynastii, która rządziła całym Mazowszem aż do jego inkorporacji w 1526 r. Trojden jako władca czerski wprowadził do heraldyki mazowieckiej dwunogiego zielonego smoka na białej tarczy herbowej – wywernę, dlatego też mazowiecki smok bywa nazywany żmijem czerskim.

Zamek w Czersku

Książę Janusz buduje zamek

Ostatnim księciem, który sprawował władzę z Czerska był Janusz I. Zapisał się w historii tym, że kazał w miejscu grodu wznieść murowany zamek. Do naszych czasów przetrwały znaczne fragmenty murów obwodowych z wieżą bramną oraz wieże zachodnia i południowa. Na dziedzińcu odkryto ślady po fundamentach rezydencji książęcej – tzw. Domu Wielkiego – oraz miejsce, gdzie znajdował się kościół grodowy. Książę Janusz podjął też inną, jeszcze ważniejszą dla Czerska decyzję – przeniósł stolicę wschodniego Mazowsza do Warszawy, miasta rozwijającego się prężniej, czym skazał Czersk na powolne zapomnienie.

www.zamekczersk.pl
www.gorakalwaria.pl

3 WARKA
Piwo i książęce krypty

Miasto kojarzone jest z piwem już od czasów panowania książąt mazowieckich. W trunku tym rozsmakowali się tak bardzo, że w 1478 r. Bolesław V zastrzegł, iż piwo na dwór książęcy w Warszawie może być dostarczane tylko z Warki. Do dziś trwa dyskusja, czy nazwa miasta pochodzi od słowa „warzyć" czy od słowa „warownia".

Historia Warki zaczęła się w… Starej Warce

Zanim w Warce zaczęto warzyć piwo, na wysokiej skarpie nad Pilicą, w miejscu położonym 3 km od dzisiejszego rynku i zwanym obecnie Starą Warką, istniała osada obronna. Był to ważny ośrodek handlowy przy przeprawie przez Pilicę. Do dziś zachowały się wały – pozostałości po grodzisku. Prawdopodobnie książę Siemowit I sprowadził dominikanów jeszcze do Starej Warki. Kiedy przesunęło się koryto rzeki, mieszkańcy Warki założyli osadę w nowym miejscu, a konwent przeniósł się wraz z nimi.

Ilu książąt spoczęło w podziemiach klasztoru dominikanów?

Zakonnicy wznieśli nowy budynek klasztoru na dzisiejszym rynku, w miejscu, gdzie znajduje się remiza straży pożarnej. Klasztorne podziemia stały się nekropolą książąt mazowieckich. Spoczął w nich Trojden, władca czerski, który potwierdził nadanie praw miejskich Warce w 1321 r. W podziemiach znaleźli też wieczny

spoczynek brat Trojdena – Siemowit II, który władał księstwem rawskim, a także zmarła 100 lat po nim księżna Danuta Anna – żona księcia Janusza I. Być może w wareckim kościele dominikanów spoczął też inny książę, Konrad II, który zmarł w Czerwińsku pod koniec XIII w.

Kościół pod wezwaniem Matki Bożej Szkaplerznej w Warce

Piotr Wysocki przenosi kości książąt mazowieckich

Kościół dominikanów nie zachował się. W XIX w. był tak zrujnowany, że w 1859 r. zwłoki książąt mazowieckich przeniesiono do nowszej świątyni. Uroczystość miała podniosły i patriotyczny charakter. Inicjatorem zmiany miejsca pochówku książąt był Piotr Wysocki, ten sam, który w noc listopadową 1830 r. stał na czele spisku podchorążych i doprowadził do wybuchu powstania listopadowego. Szczątki książąt mazowieckich zostały umieszczone w podziemiach XVII-wiecznego barokowego kościoła franciszkanów pw. Matki Bożej Szkaplerznej, gdzie znajdują się do dziś.

W Warce można zwiedzić jeszcze jeden kościół związany z książętami mazowieckimi. Kościół św. Mikołaja Biskupa (ul. Farna) został zbudowany na miejscu drewnianej świątyni ufundowanej przez dawnych władców Mazowsza.

JAK PIWO WARECKIE NUNCJUSZA URATOWAŁO

„Złoty wiek" Warki przypada na XV i XVI stulecie, kiedy miasto bogaciło się na handlu piwem szeroko znanym i cenionym w ówczesnej Europie. O światowej renomie wareckiego napitku najlepiej świadczy historia nuncjusza papieskiego, późniejszego papieża Klemensa VII, który po powrocie z Polski do Rzymu ciężko zachorował. Leżąc na łożu śmierci, zaczął wzdychać *birra di warka* wspominając piwo, w którym się rozsmakował. Zgromadzeni przy łożu legata duchowni myśląc, że prosi nieznaną im świętą o wsparcie, zaczęli się modlić: *Santa Birra di Warka*… Chory, słysząc to, zaczął się tak głośno śmiać, że pękł mu wrzód w gardle, który był przyczyną jego choroby, dzięki czemu nuncjusz szybko wyzdrowiał.

www.warka.pl
Punkt Informacji Turystycznej
ul. K. Pułaskiego 24, 05-660 Warka
tel. +48 48 667 22 67

4 KOZIENICE

Miejsce, w którym budowano tajną broń Władysława Jagiełły

Odosobnione miejsce w puszczy przy samej granicy z Księstwem Mazowieckim, dostatek drewna i fakt, że miejscowa rzeka Zagożdżonka wpada do Wisły, zadecydowały, że właśnie w Kozienicach powstała „tajna broń" króla Władysława Jagiełły wykorzystana przeciw Krzyżakom.

W 1409 r. na naradzie ze swym bratem stryjecznym Witoldem król Władysław Jagiełło podjął decyzję, by w tajemnicy zbudować „tajną broń", która zwiększyłaby szanse na pokonanie Krzyżaków. Ową bronią miał być most pontonowy, który umożliwiłby błyskawiczną przeprawę rycerzy przez Wisłę, w miejscu, gdzie Krzyżacy tej przeprawy by się nie spodziewali i zaatakowanie wroga tam, gdzie był najmniej na ten atak przygotowany. Miejscem budowy mostu pontonowego miały być Kozienice. Jagiełło znał dobrze te okolice. Osada,

NAJBARDZIEJ NIEZWYKŁY MOST W ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPIE

Most zbudowano w wielkiej tajemnicy w ciągu pół roku. Rzemieślnicy wykonali 150 łodzi długich na ok. 5 m, szerokich na 1,5 m i głębokich na ok. 1 m, a także długi na pół kilometra pokład, po którym miały przeprawić się oddziały wojskowe. Budowę nadzorował starosta radomski Dobrogost Czarny z Odrzywołu, a głównym wykonawcą konstrukcji był mistrz ciesielski Jarosław. Most pontonowy w owych czasach był cudem techniki nieznanym w Europie Zachodniej. W średniowieczu, gdy armia chciała przeprawić się przez rzekę, musiała znaleźć bród. Miejsca takich przepraw były dobrze znane obu stronom konfliktu, więc wróg mógł łatwo utrudnić przekroczenie rzeki. Most pontonowy umożliwił błyskawiczną przeprawę przez Wisłę, zaskoczenie i szybkość prowadzenia wojny – prawdziwy blitzkrieg.

której początki sięgają XIII w., gdy została nadana norbertanom z Płocka, stała się popularnym miejscem, gdzie polscy królowie zatrzymywali się na polowania. W dworze myśliwskim, który stał wówczas w miejscu dzisiejszego pałacu, wielokrotnie gościł też król Władysław Jagiełło.

Most powstawał w ścisłej współpracy z księciem Januszem I władającym wschodnią częścią Mazowsza, które sięgało w tym czasie rzeki Radomki – płynącej prawie na przedmieściach Kozienic. Gotowe elementy mostu spławiono Wisłą do Czerwińska, przez teren, na którym władzę sprawował Janusz. Tam rycerstwo prowadzone przez króla Władysława Jagiełłę przeprawiło się przez Wisłę.

Dziś o tych niezwykłych wydarzeniach przypominają pomnik Władysława Jagiełły wizytującego budowę oraz dwa przęsła zrekonstruowanego mostu (Park Pałacowy przy ul. Parkowej).

Pomnik Władysława Jagiełły w Kozienicach

www.kozienice.pl,
Punkt Informacji Turystycznej ul. Warszawska 29,
tel. +48 731 877 337

5 SIECIECHÓW

Tajemnice siedziby najpotężniejszego dostojnika Mazowsza

Kronikarz Gall Anonim pisał, że nie ma grodu znaczniejszego między Sandomierzem i Płockiem niż Sieciechów. Osada otrzymała prawa miejskie najwcześniej na Mazowszu – już w 1232 r. Dziś jest małą miejscowością, z którą sąsiaduje pobenedyktyński zespół klasztorny.

Nazwa miejscowości pochodzi od imienia palatyna Sieciecha z rodu Starżów-Toporczyków, wpływowego zarządcy dworu księcia Władysława Hermana. Gród, którego reliktów cały czas poszukują archeolodzy, zapisał się w historii jako miejsce, gdzie więziono przeciwników politycznych. Na jego terenie był przetrzymywany Zbigniew, pierworodny syn Władysława Hermana, zaś w 1233 r. Konrad Mazowiecki więził tu Grzymisławę, wdowę po swym bracie Leszku Białym, z nieletnim synem Bolesławem Wstydliwym, który był konkurentem Konrada do tronu w Krakowie. Na terenie grodu Sieciech wzniósł klasztor dla sprowadzonych z Francji w XI w. benedyktynów. Opactwo istniało tam do połowy XIII w. Gdy przesunął się nurt Wisły, gród został opuszczony, bo przestał mieć znaczenie strategiczne. Zakonnicy opuścili konwent na terenie grodu

i przenieśli się do miejscowości zwanej dziś Opactwem, gdzie zachował się zespół pobenedyktyńskich zabudowań klasztornych. Choć budynki pochodzą z XVIII–XIX w., to wznoszą się na fundamentach sięgających czasów średniowiecza.

www.sieciechow.pl
www.izbasieciechow.pl

w pobliżu

ZWOLEŃ

Wedle lokalnej tradycji w miejscu, gdzie od połowy XIX w. stoi kapliczka wzniesiona w miejscu dawnego kościoła św. Anny (ul. Wojska Polskiego) znajdować się miał koniec tzw. „Drogi Czerskiej". Dokumenty potwierdzają, że rzeczywiście na przełomie XIII i XIV w. ziemie, gdzie 100 lat później powstał Zwoleń, mogły być związane z Czerskiem i były najdalej na południe wysuniętymi terenami Kasztelanii Sieciechowskiej. Dziś najważniejszym zabytkiem miasta jest nekropolia rodziny Kochanowskich w krypcie kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (ul. Wyszyńskiego 30). Warto też odwiedzić Muzeum Regionalne.

www.zwolen.pl

6 IŁŻA
Niezdobyta warownia biskupów krakowskich

Gdy nie istniał jeszcze zamek górujący dziś nad miastem, u podnóża wzgórza, na którym go wybudowano, książę Konrad prowadził mazowieckich rycerzy, podążając w stronę Krakowa. Czyżby duch mazowieckiego kniazia nawiedzał okoliczne ziemie? Późniejsi panowie iłżeckiego zamku odznaczali się podobną mu zadziornością i nieustępliwością. Szczególnie wobec swych suwerenów z Krakowa.

Po położonej na wzgórzu dawnej siedzibie biskupów krakowskich ocalały do naszych czasów fragmenty murów, bastionów i wyniosła wieża, z której można podziwiać okolicę. Zamek w połowie XIV w. wybudował biskup Jan Grot. Dostojnik cieszył się zaufaniem zarówno Władysława Łokietka, jak i jego syna Kazimierza Wielkiego. Kiedy jednak doszło do konfliktu biskupa z Kazimierzem, rozgniewany król wysłał swych rycerzy, by zdobyć iłżecki zamek. Warownia pozostała jednak niezdobyta – po bezskutecznym oblężeniu królewskie wojska musiały wycofać się z Iłży.

Biskup ze swoimi rycerzami ukrywał się zapewne w wieży, która jest najstarszą częścią warowni. Nie był jedynym właścicielem zamku, który doceniał jego walory obronne. Legenda mówi, że kiedyś z wieży wypatrywała wozów kupieckich okrutna księżniczka, która uczyniła z Iłży gniazdo rycerzy-rozbójników. Zrabowane skarby ukrywała w zamkowych lochach. Kiedyś nieopatrznie księżniczka zbyt mocno się wychyliła i spadła, zabierając do grobu tajemnicę, gdzie ukryła skarby.

Ruiny zamku w Iłży

www.ilza.pl

7 SZYDŁOWIEC
Miasto, w którym ważyły się losy niepodległego Mazowsza

Położony na ziemi sandomierskiej Szydłowiec nie należał do władców mazowieckich, jednak to właśnie w tym mieście zapadły decyzje, które przesądziły o losie niepodległego Mazowsza.

PANOWIE NA SZYDŁOWCU

Podobno król Zygmunt Stary lubił grywać w pokera z braćmi Szydłowieckimi. Podczas jednej z takich rozgrywek monarcha wyłożył na stół dwa króle, twierdząc, że ma trójkę króli, bo trzecim jest on sam. Jednak to Krzysztof Szydłowiecki zgarnął pulę, wykładając dwa walety i wyjaśniając, że to kareta, bo dwa pozostałe to on i jego brat, Mikołaj...

Mikołaj Stanisław Szydłowiecki (1480–1532) – dworzanin króla Jana Olbrachta, podskarbi wielki koronny, starosta radomski.

Krzysztof Szydłowiecki (1467–1532) – brat Mikołaja, podskarbi nadworny koronny, kanclerz wielki, kasztelan krakowski. Za panowania Zygmunta Starego kierował polityką zagraniczną Królestwa Polskiego. Podobnie jak król był zwolennikiem włączenia Mazowsza do Polski. Krzysztof sprawował władzę na wcześniej włączonych do Polski ziemiach mazowieckich – był starostą sochaczewskim i gostynińskim.

Renesansowy zamek…

Prawdopodobnie właśnie w szydłowieckim zamku król Zygmunt I Stary wraz z Mikołajem i Krzysztofem Szydłowieckimi decydowali o polityce względem niezależnego Mazowsza. Zamek położony na sztucznie usypanej wyspie wybudował w XV w. Stanisław Szydłowiecki, marszałek dworu Królestwa Polskiego. Rezydencję rozbudował jego syn Mikołaj. Dwupiętrowa, trójskrzydłowa budowla prawie w całości została wykonana z szydłowieckiego piaskowca. Jednym z najstarszych elementów zamku jest wieża bramna podparta narożnymi szkarpami. W jej przyziemiu znajduje się gotyckie sklepienie krzyżowe. Obecnie w szydłowieckim zamku funkcjonuje jedyne w Polsce Muzeum Instrumentów Ludowych z unikatowymi zbiorami (www.muzeuminstrumentow.pl), a także centrum kultury i sportu (www.sckzamek.pl).

…gotycki kościół…

Na głównym placu miasta – Rynku Wielkim – stoi kościół farny pw. św. Zygmunta Króla. Gotycka orientowana świątynia została wzniesiona z szydłowieckiego piaskowca. Fundatorami kościoła byli Stanisław i Mikołaj Szydłowieccy. W nawie prezbiterium znajduje się płyta nagrobna drugiego z nich, na północnej ścianie prezbiterium zaś mieści się późnogotycki poliptyk z 1509 r.

…i jeden z najpiękniejszych ratuszy w Polsce

W centralnej części rynku znajduje się ratusz – wizytówka miasta i siedziba władz Szydłowca. Gmach wybudowany na początku XVII w. jest jednym z najlepiej zachowanych późnorenesansowych zabytków w kraju. Zbudowany na planie prostokąta, w każdym narożu ma wieżyczkę, a we wschodniej części większą wieżę. Niezwykle ciekawym zabytkiem jest też ustawiony przed ratuszem pręgierz z maszkaronami. To jeden z nielicznych tego typu obiektów w kraju.

www.szydlowiec.pl
Punkt Informacji Turystycznej
Rynek Wielki 5, tel. +48 483 262 054

Kościół farny w Szydłowcu

8 CHLEWISKA
Siedziba Odrowążów

Pałac Odrowążów w Chlewiskach

Położone w pobliżu Szydłowca Chlewiska słyną z obronnego pałacu Odrowążów Chlewickich. Chlewiska były przypuszczalnie pierwszym miejscem wygnania ostatniej władczyni Mazowsza – Anny, której mężem był Stanisław Odrowąż. Niepokorna księżna po konflikcie z królem Zygmuntem Starym i zrzeczeniu się wszelkich praw do swoich włości, musiała wraz z mężem opuścić Mazowsze. Po dawnych właścicielach Chlewisk – Odrowążach – pozostał pałac obronny zwany zamkiem. Powstał prawdopodobnie pod koniec XV w. Obecnie w pałacu mieści się hotel Manor House SPA.

www.manorhouse.pl

w pobliżu

RADOM

Radom leży na terenie historycznej Małopolski. W czasach, gdy na Mazowszu władzę sprawował Konrad Mazowiecki, w Radomiu była jedna z rezydencji jego brata, Leszka Białego. To właśnie ów władca był fundatorem najstarszej świątyni – kościoła św. Wacława, gdzie został też wyobrażony na jednym z witraży. Niedaleko kościoła zachowały się wały wczesnośredniowiecznego grodu – Piotrówki, które mają zostać przekształcone w Park Archeologiczny Doliny Rzeki Mlecznej. W Radomiu znajdował się kiedyś zamek wzniesiony przez króla Kazimierza Wielkiego. Pozostałością zamku są fragmenty tzw. Domu Wielkiego istniejące jako część murów plebanii kościoła pw. św. Jana.

www.cit.radom.pl
Centrum Informacji Turystycznej
ul. Rwańska 16, tel. +48 48 36 20 536

w pobliżu

GRÓJEC

Grójec, zwany dawniej Grodźcem, uznawany jest za jedną z najstarszych osad na południowym Mazowszu. Gród kasztelański istniał tu już w XI–XII w., jednak nie udało się dotąd odnaleźć jego śladów. W 1419 r. książę Janusz I Starszy nadał Grójcowi prawo chełmińskie. Czasy świetności Mazowsza pamięta kościół parafialny św. Mikołaja. Budowę gotyckiej świątyni rozpoczęto pod koniec XIV w. z inicjatywy księcia Janusza I Starszego. Był to początkowo jednonawowy kościół zbudowany z cegły z użyciem kamieni polnych. W latach 1520–1530 rozbudowano go, w tym samym wieku dobudowano również kaplicę św. Anny. We wnętrzu warto obejrzeć chrzcielnicę z piaskowca, przy której wedle tradycji chrzczono Piotra Skargę.

w pobliżu

TARCZYN

Swoją pomyślność w średniowieczu Tarczyn zawdzięczał dogodnemu położeniu przy szlakach handlowych z Radomia do Warszawy i Zakroczymia. Na rynku zachował się kościół gotycki wzniesiony w pierwszej połowie XVI w.

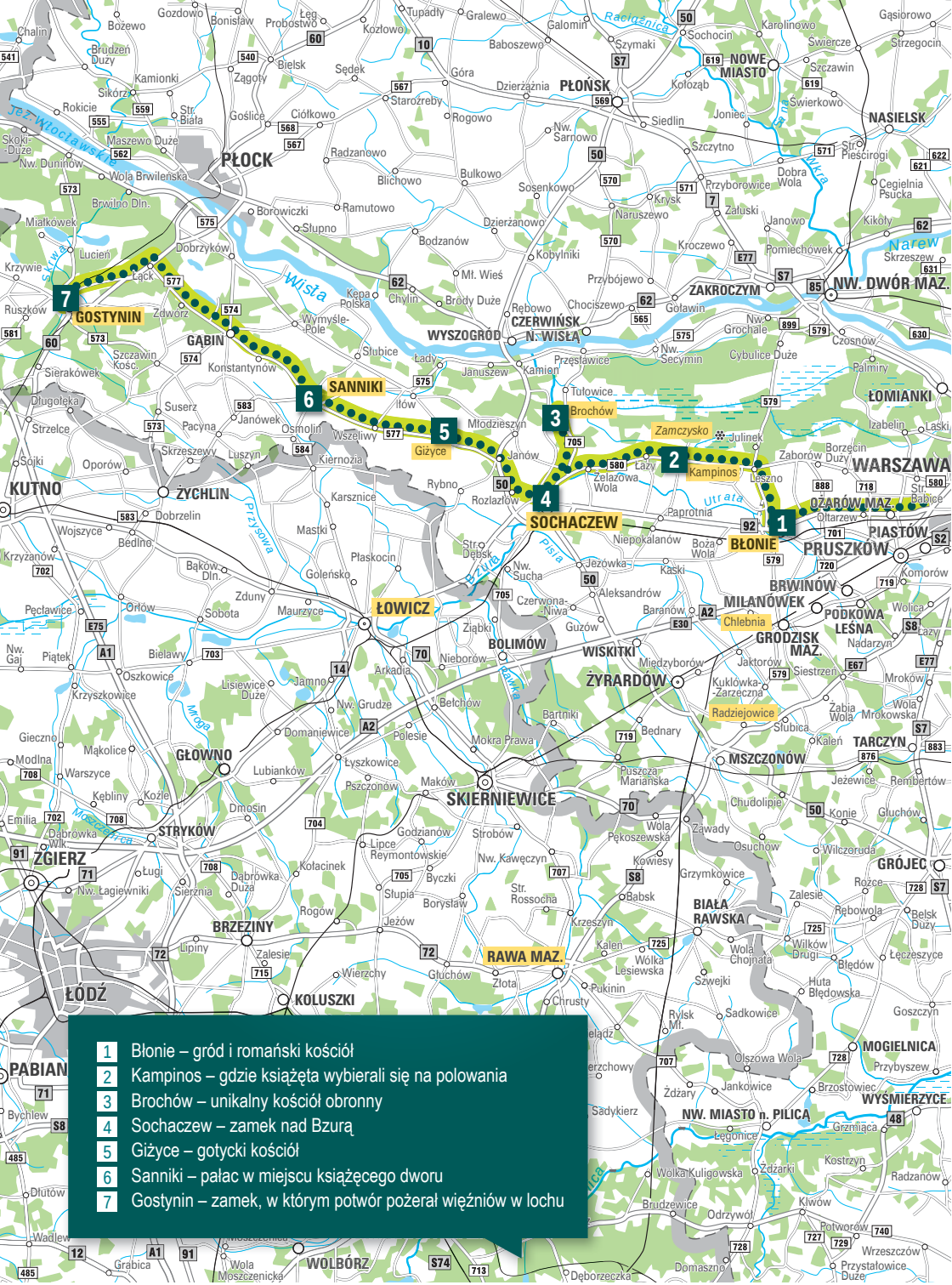
1 Błonie – gród i romański kościół
2 Kampinos – gdzie książęta wybierali się na polowania
3 Brochów – unikalny kościół obronny
4 Sochaczew – zamek nad Bzurą
5 Giżyce – gotycki kościół
6 Sanniki – pałac w miejscu książęcego dworu
7 Gostynin – zamek, w którym potwór pożerał więźniów w lochu
GOSTYNIN
GABIN
SANNIKI
Giżyce
Brochów
Zamczysko
Kampinos
SOCHACZEW
BŁONIE
WARSZAWA
PŁOCK
PŁOŃSK
NOWE MIASTO
NASIELSK
NW. DWÓR MAZ.
ZAKROCZYM
WYSZOGRÓD
CZERWIŃSK N. WISŁĄ
ŁOMIANKI
OZARÓW MAZ.
PIASTÓW
PRUSZKÓW
BRWINÓW
MILANÓWEK
PODKOWA LEŚNA
GRODZISK MAZ.
KUTNO
ŻYCHLIN
ŁOWICZ
BOLIMÓW
WISKITKI
ŻYRARDÓW
MSZCZONÓW
TARCZYN
GŁOWNO
SKIERNIEWICE
STRYKÓW
ŻGIERZ
GRÓJEC
BIAŁA RAWSKA
BRZEZINY
RAWA MAZ.
ŁÓDŹ
KOLUSZKI
MOGIELNICA
WYŚMIERZYCE
NW. MIASTO n. PILICĄ
WOLBÓRZ
Wisła
Narew
Bzura
Pilica
Rawka
Utrata
Pisia
Mroga
Moszczenica
Przysowa
Skrwa
Jez. Włocławskie

Kościół w Brochowie

Trasa Siemowitów

Na zachodnim Mazowszu zachowała się bogata spuścizna książąt mazowieckich i nierozwikłane do dziś tajemnice, które po sobie pozostawili. Na terenie grodu w Błoniu archeolodzy odkryli najstarszą na Mazowszu kamienną wieżę obronną. Być może gród ten miał być stolicą całego Mazowsza. Puszcza Kampinoska była w średniowieczu miejscem polowań mazowieckich władców, a później królów Polski. W Brochowie można podziwiać unikatowy kościół obronny otoczony murem, a w Sochaczewie na wzgórzu nad Bzurą znajdują się ruiny zamku wzniesionego przez książąt mazowieckich. Giżyce pamiętają biskupa Pawła Giżyckiego, który jako regent sprawował władzę w całym Księstwie Mazowieckim. W Sannikach znajdował się książęcy dwór myśliwski, w którym zmarł starszy z ostatnich książąt płockich, co przypieczętowało inkorporację pierwszych ziem Księstwa Mazowieckiego do Płocka. Czy przyczyną jego śmierci była trucizna? Gostyniński zamek był ulubioną siedzibą księcia Siemowita IV. Ponoć kiedyś w zamkowym lochu grasował potwór, który zjadał odsiadujących tam karę skazańców. Zachodnie Mazowsze nie kończyło się na granicy dzisiejszego województwa mazowieckiego. Do książąt należały również: Łowicz, choć oddany w zarząd arcybiskupom gnieźnieńskim oraz Rawa Mazowiecka. Na zamku w Rawie miało miejsce wydarzenie tak dramatyczne, że zainspirowało Szekspira do napisania jednej z jego tragedii.

SIEMOWIT III I SIEMOWIT IV – WYBITNI WŁADCY MAZOWSZA

Pierwszy jest uznawany za jednego z najwybitniejszych władców Mazowsza, a drugi podjął starania o polski tron, rywalizując z Władysławem Jagiełłą. Siemowit III (1320–1381), syn Trojdena, odziedziczył połowę księstwa czerskiego, a w ciągu niecałych 30 lat zabiegów dyplomatycznych przyłączył do swoich włości resztę ziem mazowieckich, zaś po śmierci króla Kazimierza Wielkiego odzyskał niezależność Mazowsza. Książę skodyfikował też mazowieckie prawo zwyczajowe, czego efektem były tzw. Statuty sochaczewskie. Siemowit IV (1352–1426), młodszy syn Siemowita III i brat Janusza I został przez część rycerstwa niemal wybrany na króla Polski. Tylko niechętni mazowieckiemu księciu możnowładcy z Małopolski zablokowali ten wybór. Wtedy Siemowit postanowił porwać królową Jadwigę, by poprzez małżeństwo zdobyć upragniony tron. Gdy plan się nie powiódł, książę rozpoczął kampanię zbrojną. Zrezygnował z niej dopiero w obliczu sojuszu polsko-litewskiego (1385), gdy wielki książę Litwy Jagiełło zgodził się zostać królem Polski. W zamian za zrzeczenie się praw do tronu w Krakowie Siemowit IV uzyskał dla Mazowsza leżącą na Rusi ziemię bełską. Porozumienie przypieczętowało małżeństwo mazowieckiego księcia z ukochaną siostrą Jagiełły – Aleksandrą.

1 BŁONIE
Gród, który miał być stolicą Mazowsza

Gród w Błoniu stanowił ważny punkt w systemie obronnym Mazowsza. Był jedną z głównych siedzib księcia Konrada Mazowieckiego i jego syna Siemowita. Być może szykowano go na stolicę całego księstwa.

Stolica Mazowsza na Łysej Górze

Na Łysej Górze, w północno-wschodniej części miasta, w XII w. wzniesiono gród. Za panowania Konrada Mazowieckiego był on jedną z głównych siedzib książęcych. W jego północnej części, na stożkowatym kopcu, książę wzniósł murowaną wieżę obronną, w której mieli chronić się mieszkańcy warowni, gdyby została ona zaatakowana przez wroga. Wały, ceglana wieża obronna i rzeka Utrata okazały się niewystarczającymi przeszkodami dla najeźdźców. Warownia została zniszczona w drugiej połowie XIII w., zapewne przez Litwinów, którzy w 1262 r. najechali Mazowsze, zabili księcia Siemowita I i porwali jego starszego syna Konrada. Po śmierci księcia jego następcy nie powrócili do koncepcji budowy w Błoniu stolicy swego państwa.

Wnuk Konrada Mazowieckiego dba o romański kościół św. Trójcy…

Dogodnie usytuowane na traktach handlowych Błonie nie straciło jednak swego znaczenia. Syn Siemowita, książę Konrad II, gdy powrócił z niewoli, zadbał o rozwój wzniesionego w połowie XIII wieku kościoła. Mimo zniszczeń na przestrzeni wieków, świątynia w części dachowej i sklepieniowej pozostała niezmieniona.

GRÓD, W KTÓRYM KONRAD MAZOWIECKI MÓGŁ PODJĄĆ DECYZJĘ O SPROWADZENIU KRZYŻAKÓW

Na terenie grodu w Błoniu archeolodzy, poza reliktami najstarszej wieży obronnej na Mazowszu, odkryli także fragmenty dużego prostokątnego budynku mieszkalnego wzniesionego w pierwszej połowie XIII w. Obok budowli natrafiono na ślady pracowni złotnika. Nie w każdym grodzie można było znaleźć takiego rzemieślnika. Na tworzone przez niego ozdoby nie było stać zwyczajnych mieszkańców średniowiecznego Mazowsza. Zamawiali je głównie książęta i rycerze. Być może więc duży budynek mieszkalny był książęcym dworem, w którym często gościli mazowieccy książęta: Konrad Mazowiecki i jego syn Siemowit. Niewykluczone, że Konrad Mazowiecki właśnie podczas pobytu w Błoniu, spoglądając z wałów w stronę północnej granicy swego księstwa atakowanego przez pogańskich Prusów, podjął decyzję o wysłaniu posłów do Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego Hermanna von Salza.

Obecnie to trzynawowa, orientowana bazylika, w której zachowały się elementy romańskie i wczesnogotyckie. Nawy boczne i część nawy głównej posiadają

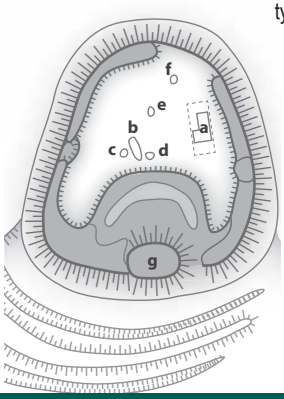

a. książęcy dwór
b. pracowania złotnika
c. piwniczka
d. jama do przechowywania żywności
e. wędzarnia
f. pomieszczenie do zmiękczania rogu
g. miejsce, gdzie stała wieża obronna

Pozostałości grodu w Błoniu i plan sytuacyjny wg rysunku T. Kiersnowskiej – jedno z lepiej zachowanych grodzisk na Mazowszu

Portret Konrada II w kościele św. Trójcy

gotyckie sklepienia krzyżowo-żebrowe. Jednoprzęsłowe prezbiterium ma natomiast późnogotyckie sklepienie kryształowe z XVI w. Niezwykle cennym zabytkiem jest portret księcia Konrada II. Obok świątyni rozwinęła się osada, której w 1380 r. książę Janusz I nadał prawa miejskie. Pamiątką po książęcej lokacji jest rynek z zachowanym do dziś średniowiecznym układem urbanistycznym.

Katarzyna Radziejowska przyrządza zabójczą potrawę

Na błońskim rynku rozegrał się pierwszy akt upadku niezależnego Mazowsza. W 1524 r. na ucztę do Błonia udali się ostatni książęta mazowieccy: Stanisław i Janusz III. Na biesiadny stół trafiła potrawa przygotowana specjalnie dla Stanisława, przyrządzona wedle przekazów przez Katarzynę Radziejowską: kapłon polany octem z małmazji. Na drugi dzień po spożyciu tego specjału Stanisław zmarł. Czy został otruty, czy może organizm przyzwyczajony do polskich trunków nie tolerował małmazji, jak nazywano wówczas słodkie wina sprowadzane z dalekiej Krety?…

www.blonie.pl

w pobliżu

RADZIEJOWICE

W pięknym parku, malowniczo położonym nad stawem, wznosi się klasycystyczny pałac oraz neogotycki zameczek. Zameczek skrywa wielowiekową historię rezydencji. Został wzniesiony w miejscu

KATARZYNA RADZIEJOWSKA – FEMME FATALE Z RADZIEJOWIC

Śmierć ostatnich książąt mazowieckich – Stanisława w 1524 r., a dwa lata później jego brata Janusza – budziła ogromne kontrowersje. Powszechnie uważano, że młodzi i silni książęta zostali otruci. O ich śmierć oskarżano piękną Katarzynę Radziejowską, córkę kasztelana sochaczewskiego Andrzeja Radziejowskiego, która przebywała na książęcym dworze. Domniemana trucicielka miała najpierw romansować z księciem Stanisławem. Ambitnej kasztelance podobno marzyła się korona książęca. Stanisław wycofał się jednak z planów matrymonialnych pod wpływem matki – księżnej Anny. Mściwa Katarzyna miała otruć matkę księcia w 1522 r., a dwa lata później – swego wybranka. W 1526 r. zmarł nagle ostatni książę mazowiecki Janusz III. On również miał romans z Katarzyną, którą odwiedzał w rodzinnych Radziejowicach, gdy ta została wygnana z mazowieckiego dworu. Przerwał go jednak, gdy zmarł jego brat Stanisław. Mazowiecka szlachta oskarżyła więc Katarzynę o spowodowanie także jego śmierci. Kasztelanka miała podsunąć truciznę poprzez zaufane osoby. Lekarze badający ciało księcia nie znaleźli jednak żadnych śladów trucizny i król wydał specjalny edykt, w którym stwierdził, że książęta zmarli z przyczyn naturalnych. Oficjalna wersja nie rozwiała jednak plotek i Katarzynę Radziejowską przez wieki uważano i uważa się nadal za trucicielkę ostatnich książąt mazowieckich.

Neogotycki „zameczek” w Radziejowicach

wcześniejszego XV-wiecznego dworu. Do dziś zachowały się fragmenty murów, które pochodzą ze średniowiecza i stanowią pozostałość po dawnej siedzibie należącej do rodu Radziejowskich. Był to *starodawny i zamożny ród* – pisał o Radziejowskich słynny XVI-wieczny herladyk Bartosz Paprocki – *przedtem senatorzy w ks. Mazowieckim byli, urzędy na sobie znaczne od książąt a potem od królów miewali, jako był Andrzej kasztelanem sochaczewskim*. Tenże Andrzej miał córkę Katarzynę, która zapisała się w historii Księstwa Mazowieckiego jako podejrzana o otrucie jego ostatnich władców.

www.radziejowice.pl

w pobliżu

CHLEBNIA

W niewielkiej wsi Chlebnia koło Grodziska Mazowieckiego znajdują się pozostałości grodu, który istniał w XI–XIII w. Być może zabezpieczał dostęp do Błonia od południa. Wał wokół grodu miał 300 m długości.

2 KAMPINOS

Białe Miasto w książęcej puszczy

Pierwsza wzmianka o Białym Mieście, czyli obecnym Kampinosie, pochodzi z 1377 r. Nazwa wywodzi się od białych, piaszczystych wydm.

W Kampinosie zatrzymywali się książęta mazowieccy podczas polowań w puszczy. W 1414 r. osada otrzymała prawa miejskie, a jej wójtem został Czestek z Kocięcina. Nie tylko władcy Mazowsza lubili polować w Puszczy Kampinoskiej, również król Polski Władysław Jagiełło chętnie uganiał się po tutejszych ostępach za zwierzyną.

Czasy Księstwa Mazowieckiego pamięta drewniany kościół pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP. Obecna świątynia w stylu polskiego baroku z lat 1733–1782, zbudowana z puszczańskich sosen, stoi w miejscu wcześniejszego średniowiecznego kościoła. We wnętrzu świątyni zwracają uwagę piękne ołtarze oraz otaczany kultem XVIII-wieczny obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem – Pani Kampinosu. Naprzeciwko kościoła rosną dwa dęby – pomniki przyrody: Fryderyk Chopin i Stefan Wyszyński.

www.kampinos.pl

Kościół w Kampinosie

PUSZCZA KAMPINOSKA – MIEJSCE POLOWAŃ KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH

W 1451 r. książę Władysław I płocki nadał kasztelanię sochaczewską wraz z Kampinosem swojej żonie Annie. Kiedy w 1476 r. król Kazimierz Jagiellończyk włączył do Polski ziemię sochaczewską wraz z terenami puszczańskimi, przeciwko jego decyzji zaprotestowali książęta władający wschodnią częścią Mazowsza: Janusz II i jego brat Bolesław V. Nie wiadomo, czy chodziło im bardziej o utratę całej ziemi sochaczewskiej, czy może o stratę miejsca polowań…

Do 1476 r., czyli do chwili włączenia tych ziem do Polski, Puszcza Kampinoska była własnością książąt mazowieckich. Swoją nazwę wzięła od miejscowości Kampinos. W leśnych ostępach mazowieccy władcy chętnie polowali na grubego zwierza: jelenie, dziki i łosie. Dochody przynosiła także wycinka drewna oraz wydzierżawianie terenów puszczańskich za opłatą. Ogromnym popytem cieszyły się też tzw. sosny masztowe, długie i proste, których używano do budowy statków. Osady w puszczy zaczęły powstawać późno: w 1377 r. w dokumentach wymieniany jest Kampinos, w 1420 r. – Wilków, a w 1489 r. – Wiejca. Po włączeniu tych terenów do Polski Puszcza Kampinoska stała się królewszczyzną, tzn. dochody uzyskane z jej eksploatacji zasilały skarb państwowy.

www.kampinoski-pn.gov.pl

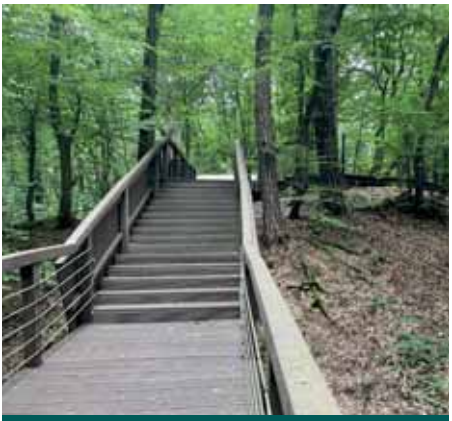

Pozostałości grodu w Zamczysku

w pobliżu

GRÓD ZAMCZYSKO

Przemierzając Puszczę Kampinoską, warto udać się do obszaru ochrony ścisłej „Zamczysko", gdzie zachowały się ślady po wczesnośredniowiecznym grodzisku z XIII w. Cylindryczny stożek chroniony wałami otoczony był fosą. Gród osłaniał szlak wiodący przez puszczę, a także pełnił rolę strażnicy w czasie najazdów litewsko-ruskich w XIII w. Możliwe, że było to jedno z grodzisk broniących dostępu do Błonia od północy. Zostało zniszczone w wyniku pożaru wznieconego zapewne przez napastników. Zwiedzanie ukrytego w puszczy grodu ułatwia system wygodnych, drewnianych ścieżek i tarasów widokowych.

3 BROCHÓW

Najciekawszy kościół obronny na Mazowszu

Niewielka wieś Brochów słynie z obronnego kościoła, w którym rodzice Fryderyka Chopina brali ślub, a on sam został ochrzczony. Obecny kościół stoi w miejscu świątyni, która wg legendy powstała na początku XII w.

W 1551 r. z polecenia wojskiego warszawskiego – Jana Brochowskiego herbu Prawdzic – rozpoczęto budowę nowego kościoła w miejscu dawnej świątyni. Przebudowy dokonał znakomity architekt Jan Baptysta z Wenecji. Budowa trwała 10 lat, a uroczysta konsekracja nastąpiła w 1596 r. Zniszczony w XVII w. przez Szwedów kościół został odbudowany w latach 1662–1665 przez ówczesnego właściciela Olbrachta Adriana Lasockiego, starostę wyszogrodzkiego.

Kościół to trzynawowa bazylika. Prezbiterium

zamknięte jest apsydą, nad którą znajduje się wieża. Takie rozwiązanie architektoniczne jest właściwie niespotykane nigdzie indziej w Polsce. Od zachodu stanęły dwie cylindryczne wieże. Wokół świątyni, na wysokości nawy głównej, ciągnie się dwukondygnacyjny ganek tunelowy ze strzelnicami, który łączy trzy wieże. Całość została otoczona murem obronnym z protobastionami. W podziemiach zachowały się groby Lasockich, właścicieli wsi.

Kościół w Brochowie

www.brochow.pl
www.brochow-parafia.pl

4 SOCHACZEW

Miasto, w którym zaczęła się historia niezależnego Mazowsza

Mury zamku nad Bzurą pamiętają ważne wydarzenia. W 1377 r. książę Siemowit III uchwalił tu Statut Sochaczewski, pierwszą kodyfikację prawa zwyczajowego na Mazowszu. W 1410 r. pod murami warowni przemaszerowała w stronę Grunwaldu armia polska, a cztery lata później jeden z najsławniejszych rycerzy Królestwa Polskiego – Zawisza Czarny – właśnie na rynku w Sochaczewie wypowiedział wojnę Zakonowi Krzyżackiemu. Cała historia niezależnego Mazowsza zaczęła się od śmierci księcia Bolesława Krzywoustego w Sochaczewie…

STATUTY SOCHACZEWSKIE

Statuty uchwalone na zamku podczas zjazdu książąt były najstarszym pisanym zbiorem praw na Mazowszu. W 1377 r. Siemowit III zwołał do Sochaczewa wojewodów, kasztelanów, sędziów i chorążych mazowieckich. Wraz ze swoimi synami: Januszem i Siemowitem IV oraz wielmożami uchwalił i spisał wspólny dla całego Mazowsza zbiór praw – 17 artykułów, które regulowały sprawy karne i cywilne. Wcześniej wyroki sadowe były podejmowane w oparciu o prawo zwyczajowe, prawo kościelne, prawa niemieckie lub też w oparciu o tzw. sądy boże.

Bolesław Krzywousty dzieli Polskę na dzielnice

W 1138 r. książę Bolesław III Krzywousty zmarł w klasztorze benedyktynów Świętej Trójcy w Sochaczewie. Jego śmierć i napisany wcześniej testament przyczyniły się do powstania niezależnego Mazowsza. Gdyby książę nie podzielił Polski między synów, Mazowsze nie mogłoby się poszczycić trzema stuleciami niezależności. W miejscu, gdzie niegdyś wznosił się klasztor, stoi dziś pamiątkowy krzyż.

Siemowit III wznosi zamek nad Bzurą

Niedaleko od miejsca, gdzie stał niegdyś klasztor, na wysokim wzniesieniu nad Bzurą zachowały się mury zamku. Początki osadnictwa na Wzgórzu Zamkowym sięgają XII w. W pierwszej połowie następnego stulecia książę Konrad Mazowiecki wzniósł drewniano-ziemny gród. Osada szybko się rozwijała dzięki położeniu w pobliżu krzyżujących się szlaków handlowych. W 1286 r. gród został spalony. Nie wiadomo, kiedy dokładnie Sochaczew otrzymał prawa miejskie, prawdopodobnie jeszcze w XIII w., a na pewno przed 1324 r. Z inicjatywy księcia Siemowita III powstał też po połowie XIV w. murowany gotycki zamek, który pełnił rolę książęcej rezydencji. Wieloboczną budowlę zbudowano z cegły i kamienia polnego. Cała rezydencja składała się z murów obronnych oraz z drewnianych zabudowań wewnętrznych.

Archeolodzy odkrywają tajemnice zamku

Zachowane do dzisiaj ruiny są pozostałością po wczesnobarokowym zamku z początku XVII w. W wyniku badań archeologicznych odkryto jednak ślady wcześniejszych budowli wzniesionych przez księcia Siemowita. Rozbudowę zamku przeprowadziła w drugiej połowie XV w. księżna Anna Oleśnicka, matka zmarłych tragicznie ostatnich książąt płockich, która sprawowała rządy w ziemi sochaczewskiej do 1476 r., a następnie Krzysztof Szydłowiecki, który był jednym ze starostów sochaczewskich po inkorporacji ziemi sochaczewskiej do Polski. W ostatnich latach ruiny zamkowe zostały poddane badaniom archeologicznym, a obecnie odbywa się proces ich konserwacji i rekonstrukcji. Projektu przebadania oraz odbudowy najcenniejszego sochaczewskiego zabytku podjęło się Stowarzyszenie „Nasz Zamek".

www.sochaczew.pl
www.naszzamek.pl

Ruiny zamku w Sochaczewie

5 GIŻYCE
Mała miejscowość, wielka polityka

Właściciel Giżyc, biskup płocki Paweł Giżycki, w połowie XV w. sprawował rządy na całym obszarze Mazowsza.

Biskup polityk

W tej niewielkiej miejscowości zapadały bardzo ważne decyzje mające wpływ na losy całego księstwa mazowieckiego. Wszystko za sprawą biskupa Pawła Giżyckiego herbu Gozdawa (1400–1463), który po śmierci księcia Bolesława IV (1454) pełnił funkcję regenta na Mazowszu Wschodnim, a po śmierci księcia Władysława I (1455) również na Mazowszu Zachodnim. Biskup był zdecydowanym zwolennikiem niezależności Mazowsza, a po śmierci króla Władysława Warneńczyka stał się zwolennikiem osadzenia na tronie polskim jednego z książąt mazowieckich.

Biskup budowniczy

Biskup zapisał się w historii nie tylko jako polityk, lecz także jako budowniczy. Pułtusk zawdzięcza mu powstanie bazyliki, a mała rodzinna wieś Giżyce dwóch budowli: gotyckiego kościoła i dworu obronnego. Jednonawowy kościół gotycki pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła został ufundowany w 1439 r. Neobarokowy ołtarz ozdabia słynący z łask obraz Matki Boskiej Giżyckiej. Na terenie obecnego zespołu pałacowo-parkowego Suskich mieścił się wybudowany w 1439 r. dwór obronny. Istniejąca do tej pory wieża stoi na fundamentach dawnej wieży wzniesionej przez biskupa Giżyckiego.

6 SANNIKI
550 lat temu w Sannikach

Na terenie parku, obok XVIII-wiecznego pałacu, w którym gościł Fryderyk Chopin, odkryto ślady dworu. Być może w tym miejscu stała dawna siedziba książąt płockich, w której przed 550 laty doszło do tragedii…

Salon sań dla książąt płockich

Pierwsza wzmianka o Sannikach pochodzi z XIV w. Nazwa miejscowości pochodzi od sań, które mieszkańcy wykonywali i dostarczali na dwór książęcy w Płocku. Przekazy historyczne wspominają o istnieniu wówczas w osadzie kościoła i dworu myśliwskiego książąt mazowieckich sprawujących rządy w zachodniej części księstwa – na tzw. Mazowszu Płockim.

Pałac w Sannikach – siedziba Europejskiego Centrum Artystycznego im. Fryderyka Chopina

CZY KSIĄŻĘTA PŁOCCY ZOSTALI OTRUCI?

W noc sylwestrową 1461 r. zmarł bezpotomnie w Sannikach szesnastoletni książę Siemowit VI. Jego nagły zgon spowodował spekulacje, że książę został otruty. Oskarżenia kierowano pod adresem kasztelana sochaczewskiego Gotarda z Rybna, który popadł w konflikt z księciem płockim. Naukowcy są sceptycznie nastawieni do tezy o otruciu. Jeśli śmierć Siemowita była dziełem przypadku, to los okazał się bardzo okrutny dla mazowieckich Piastów.

Gdy dwa miesiące później zmarł młodszy brat Siemowita – Władysław II – księstwo płockie pozbawione zostało męskich następców tronu. O ziemie zachodniego Mazowsza upomniał się król Polski Kazimierz Jagiellończyk, powołując się na swoje prawa do nich jako suweren zmarłych książąt. Zagrożone przejęciem przez Polskę tereny próbowała obronić ciotka zmarłych książąt księżna Katarzyna, córka Siemowita IV. Przez krótki czas sprawowała – co było ewenementem w czasach średniowiecza – pełnię władzy książęcej. Zorganizowała też wyprawę zbrojną na zamek w Rawie Mazowieckiej, by obsadzić go rycerzami wiernymi Mazowszu. Naciski króla spowodowały jednak inkorporację ziemi rawskiej i gostynińskiej do Polski. Przy rządzących wschodnim Mazowszem książętach pozostały jedynie ziemie płocka, zawkrzeńska i wiska.

Blisko sensacji archeologicznej

Podczas prac wykopaliskowych na terenie parku pałacowego w październiku 2011 r. archeolodzy dokonali sensacyjnego odkrycia: odkopano fragmenty fundamentów budowli oraz część podstawy pieca, a na kamiennym narożu odkryto nawet ślady drewnianej belki. Wszystko wskazuje na to, że są to pozostałości po dworze, w którym mieszkali właściciele Sannik, zanim wybudowali zachowany do dziś pałac. Dwór został usytuowany na sztucznym wzniesieniu, być może na starszym budynku. Czy tym starszym budynkiem był stojący tu wcześniej dwór książąt mazowieckich? Jeśli okaże się, że pod odkrytym dworem znajduje się budowla wzniesiona przez władców Mazowsza, będzie to archeologiczna sensacja. Dotąd nie odkryto bowiem jeszcze na Mazowszu myśliwskiego dworu książęcego. Dwory takie, jak wiemy z przekazów pisemnych, były sytuowane w wielu miejscowościach, książęta, jako zapaleni myśliwi, często wyruszali w leśne ostępy za dziką zwierzyną.

www.sanniki.pl, www.ecasanniki.pl
Punkt Informacji Turystycznej
ul. Warszawska 142, tel. +48 24 268 11 08

7 GOSTYNIN

Odbudowany zamek, wielka żaba i duch rosyjskiego cara

Jeszcze niedawno w miejscu zamku, który wzniósł niegdyś książę Siemowit IV, stał kościół. Dziś zamek jest odbudowany, a w dawnej wieży straszy duch… rosyjskiego cara.

Na Łysej Górze

Historia Gostynina zaczęła się w miejscu zwanym Łysą Górą. Na przesmyku między jeziorami Czarne i Kocioł powstał gród, który rozbudował książę Konrad Mazowiecki. Warownia położona

Pomnik Siemowita IV na rynku w Gostyninie

DUCH CARA STRASZY NA ZAMKU

Zamek zniszczony w końcu XVIII w. i zamieniony w zbór ewangelicki stał się na powrót, po przebudowie w 2009 r., zamkiem. Z oryginalnej budowli pozostał tylko fragment murów i wieża. Pod wieżą znajduje się loch, w którym niegdyś przetrzymywano więźniów. Jeśli wierzyć przekazom ustnym, los przetrzymywanych tam skazańców był straszliwy. Miał ich pożerać potwór przypominający wyglądem wielką żabę. Gdy brakowało mu strawy z więźniów, szukał ofiar w miasteczku. Czy jest w tej historii choć ziarno prawdy? Ponoć skórę potwora wyeksponowaną na bramie miasta widział w 1656 r. Erik Dahlberg – kwatermistrz szwedzkiej armii, a potem jej feldmarszałek. *Okropny, straszliwy zwierz, któregośmy wszyscy oglądali z wielkim zdumieniem* – napisał w swoim dzienniku. Dahlberg na swych rysunkach uwiecznił wiele polskich miast i zamków. Jednak zamku w Gostyninie i wiszącego na jego bramie straszydła nie narysował.

Zamkowa wieża kryje jeszcze jedną tajemnicę. Ponoć można spotkać tam ducha… cara Wasyla Szujskiego. Car był jedynym rosyjskim monarchą, który złożył hołd lenny polskiemu królowi. Było to w czasach Wielkiej Smuty, gdy polskie oddziały opanowały Kreml. Po przyjeździe do Polski zamieszkał z całą rodziną na zamku w Gostyninie. Tutaj też cała rodzina zmarła. Ponoć przyczyną śmierci była zaraza.

Zamek w Gostyninie

na pograniczu Mazowsza i Kujaw oraz w pobliżu szlaków handlowych miała ważne znaczenie strategiczne. Pod koniec XIII w. Gostynin stał się przedmiotem sporu pomiędzy wnukami Konrada: Bolesławem II i jego bratem Konradem II, którzy prowadzili wojnę domową na Mazowszu przez 15 lat. Ten drugi nie zapisał się chlubnie w historii Gostynina. W 1286 r. zdobył i spalił gród.

Ojciec i syn budują warownię w nowym miejscu

Nowa warownia powstała na południe od Łysej Góry. Siemowit III, pierwszy władca mazowiecki, który użył tytułu księcia gostynińskiego, kazał w miejscu dzisiejszego zamku wznieść drewnianą wieżę obronną. Jego syn, Siemowit IV, wybudował nowe fortyfikacje. Czworoboczne mury wzmocniono w narożach szkarpami. W kurtynie wschodniej znajdowała się brama wjazdowa. Zamek stał się ulubioną rezydencją księcia, który w 1382 r. nadał Gostyninowi prawa miejskie. Mieszkańcy miasta po wiekach odwdzięczyli się swemu władcy, wystawiając mu pomnik na rynku, który kazał wytyczyć.

www.gostynin.pl

w pobliżu

RAWA MAZOWIECKA

Górująca nad miastem oktagonalna wieża to pozostałość po gotyckim zamku wybudowanym w XIV w. Fundatorem budowli był prawdopodobnie książę Siemowit III. Warownia postawiona na planie czworoboku miała chronić południową granicę Mazowsza przed nieprzyjacielskimi najazdami. Być może jedno z tragicznych wydarzeń, które miały miejsce na rawskim zamku, zainspirowało Wiliama Szekspira do napisania *Opowieści zimowej*.

www.rawamazowiecka.pl

OPOWIEŚĆ ZIMOWA NA ZAMKU W RAWIE

Książę Siemowit III obok licznych zalet miał także dwie przywary – był człowiekiem zazdrosnym i gwałtownym. Gdy jego młodsza o 23 lata żona zaszła w ciążę, władca, podejrzewając niewierność, kazał ją zamknąć w wieży rawskiego zamku. Kiedy księżna urodziła syna, Siemowit polecił udusić żonę, a dziecko oddał na wychowanie ubogiej rodzinie z wioski położonej niedaleko Rawy Mazowieckiej. Młodym Henrykiem zaopiekowała się przyrodnia siostra i wychowała go na swoim dworze w Słupsku. Gdy Henryk dorósł, wrócił na dwór ojca, a że był do niego podobny jak dwie krople wody, Siemowit uznał go za swoje dziecko i uzyskał dla niego biskupstwo płockie.
Te tragiczne wydarzenia, które opisał w swej kronice Janko z Czarnkowa, prawdopodobnie stały się kanwą *Opowieści zimowej* Szekspira. Angielski dramaturg zmienił jedynie miejsce akcji i narodowość głównych bohaterów.

w pobliżu

ŁOWICZ

Choć Łowicz i okoliczne ziemie znajdowały się w obrębie księstwa mazowieckiego, należały do arcybiskupów gnieźnieńskich. W 1242 r. książę Konrad Mazowiecki wydał tzw. „wielki przywilej" arcybiskupom gnieźnieńskim, w którym dobra łowickie nazywano kasztelanią. W XIII w. Łowicz otrzymał prawa miejskie, a w następnym stuleciu arcybiskup Jarosław Bogoria Skotnicki wzniósł zamek. On też uzyskał od księcia Siemowita III immunitet gwarantujący pełną niezależność ziem od władzy książąt mazowieckich. Arcybiskup poczynił jedynie dwa ustępstwa na rzecz księcia: zgodził się płacić jedną grzywnę złota rocznie, by podkreślić tytularną zwierzchność księcia nad Łowiczem, a także pozwolił księciu zachować prawo do polowania na tury w okolicznych lasach.

www.lowicz.eu

Zamek w Rawie Mazowieckiej

OSTRÓDA
IŁAWA
SZCZYTNO
GRUDZIĄDZ
NOWE MIASTO LUBAWSKIE
NIDZICA
WĄBRZEŹNO
DZIAŁDOWO
BRODNICA
s. 24
GOLUB-DOBRZYŃ
MŁAWA
ŻUROMIN
TORUŃ
RYPIN
PRZASNYSZ
Narew
s. 12
Opinogóra
3
MAKÓW MAZ.
Wisła
SIERPC
CIECHANÓW
ALEKSANDRÓW KUJAWSKI
LIPNO
PUŁTUSK
WŁOCŁAWEK
s. 52
PŁONSK
WYSZKÓW
PŁOCK
NOWY DWÓR MAZ.
Serock
GOSTYNIN
2
LEGIONOWO
Zakroczym
WOŁOMIN
6
OZARÓW MAZ.
WARSZAWA
KOŁO
SOCHACZEW
Błonie
1
KUTNO
ŁOWICZ
GRODZISK MAZOWIECKI
PRUSZKÓW
OTWOCK
ŁĘCZYCA
s. 42
PIASECZNO
ŻYRARDÓW
GARWOLIN
SKIERNIEWICE
ZGIERZ
GRÓJEC
PODDĘBICE
ŁÓDŹ
BRZEZINY
RAWA MAZ.
5
Pilica
PABIANICE
ŁASK
TOMASZÓW MAZOWIECKI
BIAŁOBRZEGI
SIERADZ
ZDUŃSKA WOLA
BEŁCHATÓW
PIOTRKÓW TRYBUNALSKI
OPOCZNO
PRZYSUCHA
ZWOLEŃ
RADOM
Chlewiska
KOŃSKIE
SZYDŁOWIEC
Warta
PAJĘCZNO
SKARŻYSKO-KAMIENNA
STARACHOWICE
RADOMSKO
KŁOBUCK
WŁOSZCZOWA
KIELCE

1 Warszawa książąt mazowieckich | s. 7

2 Trasa Konrada Mazowieckiego – część zachodnia | s. 13

3 Trasa Konrada Mazowieckiego – część wschodnia | s. 25

4 Trasa księżnej Anny i ostatnich książąt mazowieckich | s. 35

5 Trasa księcia Janusza | s. 43

6 Trasa Siemowitów | s. 53

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Mazowsze.
serce Polski

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt "Szlaki turystyczne dziedzictwa kulturalnego Mazowsza" współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013. Działanie 6.2 Turystyka

www.mazowsze.travel